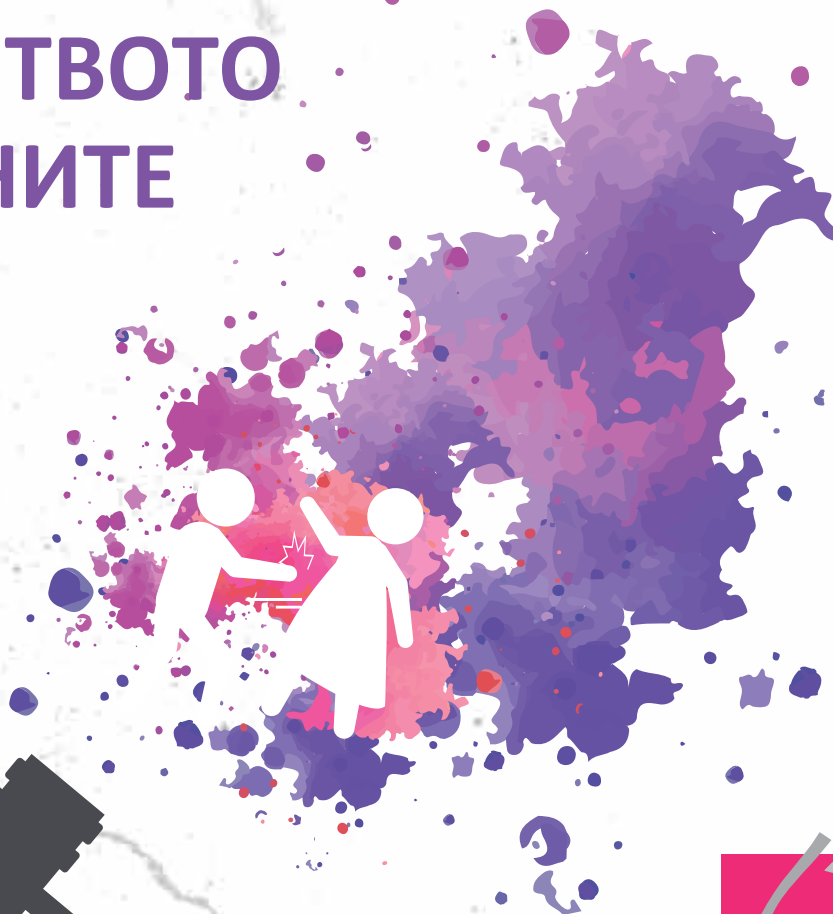

АНАЛИЗА

НА ЗАКОНСКА РАМКА И ИНСТИТУЦИОНАЛЕН ОДГОВОР КОН НАСИЛСТВОТО ВРЗ ЖЕНИТЕ

ноември 2017, Скопје

АНАЛИЗА НА ЗАКОНСКА РАМКА И ИНСТИТУЦИОНАЛЕН ОДГОВОР КОН НАСИЛСТВОТО ВРЗ ЖЕНИТЕ

Проект за правна заштита на жените

Здружение за еманципација,
солидарност и еднаквост
на жените - ECE

Издавач:

Здружение за еманципација,
солидарност и еднаквост на жените - ЕСЕ
Ул. Максим Горки бр. 20/1-4, Скопје
Тел: 02 3298 295; 3298 296
Факс: 02 3211 453
www.esem.org.mk

За издавачот

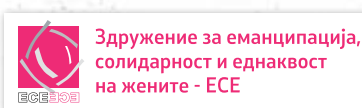
Јасминка Фришчиќ, извршна директорка

Лектура

Катица Трајкова

Автори

Марија Гелевска
Стојан Мишев

Овој документ е овозможен со поддршка од американскиот народ преку Агенцијата за меѓународен развој на Соединетите Американски Држави (УСАИД). Содржината е одговорност на Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените - ЕСЕ и не ги изразува ставовите на УСАИД или Владата на САД.

СОДРЖИНА:

ВОВЕД	7
ЗАКЛУЧНИ ПРЕПОРАКИ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА ПРАВНАТА РАМКА И ИНСТИТУЦИОНАЛНО ПОСТАПУВАЊЕ ВО ОДНОС НА НАСИЛСТВОТО ВРЗ ЖЕНИТЕ	11
ПРАВНА РАМКА ЗА ПОСТАПУВАЊЕ НА ИНСТИТУЦИИТЕ ВО ОДНОС НА РАЗЛИЧНИТЕ ВИДОВИ НА НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ И ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ	16
ФАКТИЧКО ПОСТАПУВАЊЕ НА ИНСТИТУЦИИТЕ ВО ОДНОС НА НАСИЛСТВОТО ВРЗ ЖЕНИТЕ	38

ПОИМНИК

ЕСЕ	Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените
ЈО	Јавен обвинител
КЕДЖ	Конвенција за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
МВР	Министерство за внатрешни работи
МП	Министерство за правда
МЗ	Министерство за здравство
МЦСР	Меѓуопштински центар за социјална работа
НАП	Национален акциски план
ОН	Обединети нации
ОЈО	Основно јавно обвинителство
ПМЗ	Привремени мерки за заштита од семејно насилство
СВР	Сектор за внатрешни работи
СОП	Стандардни оперативни процедури
УСАИД	Агенција за меѓународен развој на Соединетите Американски Држави
ХИВ	Хуман имунодефициентен вирус

ВОВЕД

Насилството врз жените ¹ се дефинира како секој акт на родово базирано насилство што резултира со или веројатно ќе резултира во физичка, сексуална или психолошка повреда или страдање на жените, вклучувајќи ги и заканите за такви акти, принуда или своеволно лишување од слобода во јавниот или во приватниот живот на жената. Како такво претставува форма на дискриминација врз жените што сериозно ги ограничува правата и слободите на жените, односно нивното уживање на еднаква основа како и другите. Гледано историски низ времето и согледувајќи ги состојбите во однос на насилството на глобално ниво, жените се сè уште тие што најмногу се вбројуваат во редот на оние што претрпеле некој вид на родово базирано насилство.

Имајќи ја предвид сериозноста на родово базираното насилство и последиците од него, меѓународното јавно право го препознава насилството врз жените како сериозно прекршување на човековите права и налага активен однос на државите кон промовирање, заштита и реализирање на правата на жените што претрпеле насилство. Таканаречениот „принцип на должно внимание“ ги утврдува стандардите за постапување на надлежните државни институции и ја повикува на одговорност државата за стореното насилство врз жените од страна на државата, државните актери и од страна на трети лица“ ². Поспецифично, принципот на должно внимание подразбира исполнување на обврските на државата на повеќе полиња и тоа: превенција на насилството врз жените; заштита на жените жртви што претрпеле насилство; кривично гонење на сторителите на насилство; казнување на насилниците и обезбедување на надомест и друг вид на поправање на настанатата состојба за жените што претрпеле насилство.

Па така, во однос на превенцијата на насилството врз жените од особено значење е државата да ги адресира суштинските причини за појавата на родово заснованото насилство, како и на перцепцијата на општеството кон насилството, вклучувајќи елиминирање на застапените традиционални практики што налагаат подредена положба на жената во општеството. Во врска со заштитата на жените што претрпеле насилство клучно е државата да обезбеди соодветна правна, психолошка, социјална и здравствена помош, како и друг вид на помош и поддршка за жените, подразбирајќи и обезбедување на бесплатна правна помош во граѓански судски постапки за изрекување на привремени мерки за заштита, односно зголемување на можностите за иницирање и успешно завршување на овие постапки од страна на жените што претрпеле насилство ³. Составен дел на обезбедувањето на заштитата е континуирана и систематска едукација на оние што ја

¹ Дефиниција за „Насилството врз жените“, Декларација за елиминирање на насилство врз жените на ООН (1993). Насилството врз жени вклучува физичко, психолошко, сексуално и економско насилство врз жените и тоа: силување, сексуално насилство, семејно насилство, трговија со луѓе, присилна проституција, принуден брак, сексуално вознемирување и др.

² Due Diligence Framework: State Accountability Framework for eliminating Violence against Women 2016, Due Diligence Project, <http://www.duediligenceproject.org/ewExternalFiles/Due%20Diligence%20Framework%20Report%20final.pdf>

³ Supporting survivors The Economic Benefits of Providing Civil Legal Assistance to Survivors of Domestic Violence, Institute for Policy Integrity, New York University School of Law, 2015.

обезбедуваат заштитата и она што претставува основа за успешно обезбедување на заштитата - мултисекторски и координиран пристап во обезбедување на наведените услуги. Спроведувањето на ефективна истрага за насилството е суштинско за елиминирање на насилството врз жените во општеството. Оттука, државата треба да обезбеди спроведување на детална и навремена истрага и да не ја одолжува кривичната постапка. Освен тоа, државата треба да преземе чекори во насока на зајакнување на довербата на жените што претрпеле насилство во работењето на државните институции. За соодветно адресирање на насилството врз жените неопходно е повикување на одговорност, односно казнување на насилниците. Изрекувањето на законски предвидените казни за сторителите согласно со тежината на делото што ќе ја постигнат целта на казнувањето, односно ќе го превенираат повторувањето и сторувањето на насилството е обврска на државата во однос на овој сегмент во постапувањето. Од не помало значење е и обезбедувањето на надомест на штета за жените што претрпеле насилство согласно со сериозноста на повредите и претрпената штета. Притоа, се очекува државата да ја преземе обврската за надомест на штетата што е предизвикана како резултат на претрпеното насилство од страна на насилниците.

Водени од нашата определба за следење и алармирање на состојбите во однос на насилството врз жените заедно со нашите партнери во рамки на Проектот за правна заштита на жени (2014 - 2017 година), финансиски поддржан од Агенцијата за меѓународен развој на Соединетите Американски Држави (УСАИД), спроведовме *Анализа на законската рамка и институционалниот одговор кон насилството врз жените*, чии наоди ви ги презентираме во оваа публикација. „Принципот на должно внимание“, односно постапување на државните институции во однос на сите негови сегменти во нашата земја беше предмет на наша анализа. Како што ќе забележите од содржината на анализата, посебна тежина е дадена на прашањето на пристапот до правда за жените што претрпеле насилство, затоа што пристапот до правда од моментот на настанување на насилството, па сè до неговото судско разрешување претставува наша сегашна и идна стратешка определба. Оттука, во оваа публикација ќе се сретнете со содржини што даваат историска перспектива на развојот на законодавството во однос на сите видови родово базирано насилство и клучни наоди во однос на заштитата што ја пропишува, и што е уште поважно, што од пропишаното се реализира и како се реализира.

Во оваа прилика би сакале да им се благодариме на сите што ни помогнаа во спроведување и подготовка на оваа анализа, особено на жените што претрпеле различни видови на насилство, а кои зедоа учество во фокус групите и несебично ги споделија своите искуства со нас. Благодарност изразуваме и до претставниците на државните институции, кои за потребите на оваа анализа ни одговорија на поставените прашања и со тоа дадоа придонес кон оценување на состојбите.

И на крајот уште еднаш би сакале да потенцираме дека наодите од оваа анализа ќе ги искористиме за афирмирање на потребата од воспоставување на родово сензитивен правен систем втемелен во меѓународните договори на кои потписник е и нашата држава. Само да потсетиме дека Комитетот задолжен за следење на имплементацијата на Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените бара државите да обезбедат правни системи што ќе одговарат и ќе се приспособат на локалните потреби и состојби; системи што се динамични, партиципативни, отворени за иновативни практични мерки, родово сензитивни и кои, пред сè, ги земаат предвид растечките барања за правда од страна на жените.

МЕТОДОЛОШКА ПОСТАВЕНОСТ

Содржината и наодите на оваа анализа се засноваат на податоците и информациите прибрани преку неколку методолошки постапки и тоа:

- анализа на законската рамка,
- анализа на сознанијата од спроведени интервјуа со експерти што имаат мандат да постапуваат во случаи на насилство врз жени и
- анализа на сознанијата од спроведените фокус групи со жени што претрпеле различни видови на родово базирано насилство (семејно насилство, трговија со луѓе, насилство врз сексуални работнички).

Со анализата на законската рамка имавме за цел да се утврдат недостатоците и можностите за унапредување на законската рамка за заштита во однос на различните видови на насилство врз жените. Како што ќе забележите од содржината на анализата, 21 релевантен законски пропис, вклучувајќи стратегии и подзаконски акти со кои се уредува или се постапува по некој вид на насилство, беа предмет на анализа.

За да обезбедиме продлабочени информации за постапувањето на институциите за различните форми на насилство врз жените (семејно насилство, трговија со луѓе, насилство врз сексуални работнички), подготвивме три вида на прашалници и спроведовме интервјуа со претставници на одговорните државни институции (одговорни раководни лица, лица што работат директно со жените што претрпел насилство - професионалци и лица одговорни за обезбедување на бесплатна правна помош). Имено, спроведовме интервјуа со седум раководни лица одговорни за справување со насилство врз жените во ресорните министерства, и тоа четири претставници на Министерството за труд и социјална политика; еден претставник на Министерството за внатрешни работи и двајца претставници на Министерството за правда. Министерството за здравство не се одзва на поканата за спроведување на интервју и од овие причини тоа не е дел од ова истражување. Покрај раководните лица, спроведовме и вкупно 16 интервјуа со професионалци, со фокус на нивното фактичко постапување во случаи на насилство врз жените. За оваа потреба беа подготвени посебни прашалници за професионалците што се задолжени да постапуваат во случаи на семејно насилство и трговија со луѓе. Поради фактот што не постојат професионалци што имаат исклучива надлежност да постапуваат во случаите на насилство врз сексуални работнички, прашањата за оваа категорија жени што претрпеле насилство беа вклучени во прашалникот наменет за претставниците на полицијата и соодветно на тоа им беа поставени на овие лица. Од вкупно 18 интервјуирани професионалци, по институции беа интервјуирани три инспектори за семејно насилство и малолетничка деликвенција од секторите за внатрешни работи во Куманово, Штип и Битола; тројца претставници на центрите за социјална работа од Скопје, Битола и Штип, кои работат на семејно насилство; претставник од Центарот за социјални работи - Скопје, кој работи на трговија со луѓе; претставник од Единицата за борба против трговија со луѓе при Министерството за внатрешни работи; пет обвинители од основните јавни обвинителства од Скопје, Штип, Битола, Тетово и Куманово, кои работат на семејно насилство; двајца судии што работат на кривична материја од основните судови во Битола и Штип

на семејно насилство и тројца судии што работат на граѓанска материја од основните судови во Тетово, Скопје и Битола на семејно насилство. Во однос на тоа како е овозможено правото на бесплатна правна помош за жените што претрпеле насилство беа подготвени прашалници за претставниците на Секторот за бесплатна правна помош и подрачните одделенија на Министерството за правда. Четири претставници од подрачните одделенија во Тетово Штип, Битола и Куманово беа интервјуирани за потребите на оваа анализа.

Со цел да се добијат квалитативни податоци базирани на искуството на жените што претрпеле насилство и во различни институции се обратиле за помош и заштита, беа реализирани повеќе фокус групи. За потребата за одржување на фокус групи беа подготвени сценарија за водење на дискусија во фокус групите. Сценаријата опфатија низа аспекти во однос на пристапот, помагањето и сензитивноста на професионалците што се должни да им обезбедат помош и поддршка на жените што претрпеле насилство. За потребите на анализата беа реализирани две фокус-групи со жени што претрпеле семејно насилство, првата во Скопје (осум жени присуствуваа на оваа фокус-група) и втората во Тетово (пет жени присуствуваа на оваа фокус-група). Една фокус група беше спроведена со жени што претрпеле трговија со луѓе на која присуствуваа пет жени што претрпеле ваков вид насилство и две фокус-групи беа реализирани со сексуални работнички на кои присуствуваа вкупно 15 сексуални работнички.

Методолошките инструменти (прашалници за експерти и сценарија за фокус-групи) за потребите на оваа анализа беа подготвени од страна на ЕСЕ и партнерските организации Отворена порта - Ла Страда и Коалицијата „Сексуални и здравствени права на маргинализирани заедници“. Во однос на временската динамика да споменеме дека во 2016 година беше подготвена анализата на законската рамка за насилство врз жени и беа реализирани петте фокус-групи и 29 интервјуа со претставници на државни институции, додека анализата беше подготвена во 2017 година.

ЗАКЛУЧНИ ПРЕПОРАКИ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА ПРАВНАТА РАМКА И ИНСТИТУЦИОНАЛНО ПОСТАПУВАЊЕ ВО ОДНОС НА НАСИЛСТВОТО ВРЗ ЖЕНИТЕ

ГЕНЕРАЛНИ ПРЕПОРАКИ ЗА НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИ

(Систем за прибирање на податоци)

Државата е должна да го унапреди системот за прибирање на податоци во однос на насилството врз жените, односно да обезбеди податоци разделени според видот на насилство, како што се семејно насилство, трговија со луѓе, насилство врз сексуални работнички, вознемирување на работното место и други форми на насилство врз жени, како и според релацијата на сторителот со жртвата.

(Континуирана и системска едукација и стручно усовршување на професионалните лица)

Постои потреба од континуирано јакнење на капацитетите на судиите за примена на домашното и на меѓународното право за заштита на жените што претрпеле насилство, со фокус на Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација на жените на Обединетите нации.

Потребно е да се организираат тематски форуми и советувања за судии со цел да се дискутира за судската пракса во предметите за насилство врз жените, како и за утврдување на препораки за нејзино унапредување.

Потребна е обука на судиите за сензитивизација за проблемите и потребите на сексуалните работници заради подобрување на нивното постапување во случаите кога се повредени правата на сексуалните работнички.

Постои потреба од организирање на советувања и едукации за зголемување на сензитивноста на овластените полициски службени лица, со посебен акцент во однос на специфичните проблеми и потреби на сексуалните работнички, кои се значително повеќе изложени на различни форми на насилство.

Потребно е да се воспостави механизам за редовно консултирање на професионалците при подготовка и усвојување на законските одредби за заштита на жените што претрпеле насилство.

Постои потреба од специјализација на јавните обвинители што работат на проблематиката на насилство врз жените и соодветно на тоа и нивна едукација, со што би можеле да донесат повалитетни одлуки во постапувањето.

(Пристап до правда и правна помош)

Неопходно е обезбедување на помош и поддршка на жените што претрпеле насилство паралелно со водењето на судските постапки за заштита преку подобрување на постојните сервиси и воспоставување на нови.

Државата треба да обезбеди ефективен пристап до правна помош за жените што претрпеле насилство, вклучувајќи и правна помош за обезбедување на правото на надомест на штета преку ангажирање на правни застапници за жените и особено еднаков третман и пристап до правда на сексуалните работнички во случаи кога тие се жртви на повреда на нивните права и се обвинети за сторено кривично дело или прекршок.

Потребно е државата да формира посебен наменски фонд за жени жртви на насилство со цел да се покријат трошоците за судски такси и трошоците за обезбедување на докази во судските постапки.

Потребно е да се издвојат финансиски средства за поддршка на работата на здруженијата на граѓани кои обезбедуваат бесплатна правна помош и застапување за жените што претрпеле насилство.

ПРАВНА РАМКА ЗА НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ (Семејно насилство)

Потребно е да се воспостави посебен регистар за предметите поврзани со семејно насилство во основните судови. За таа цел неопходно е да се дополни судскиот деловник при Министерството за правда и да се воведат посебниот регистар во постојниот систем АКМИС.

Неопходно се измени во Кривичниот законик во однос на начинот на гонење на кривичното дело „телесна повреда“, член 130 став 4 и тоа наместо гонењето за ова дело да се презема по предлог, односно со писмена согласност од жртвата, да се презема по службена должност.

Потребно е законскиот рок предвиден во Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство за подготовка на документацијата (полициски извештај) за изрекување на привремена мерка за заштита „отстранување на сторителот од домот и забрана за приближување до домот“ да се зголеми од сегашниот 12 на 24 часа.

Да се укинат одредбите за прекршочна одговорност предвидени во Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство за непочитување на изречените ПМЗ од страна на судот, бидејќи нивното непочитување претставува посебно кривично дело - непочитување на судска одлука.

Да се подобри постапувањето на институциите што учествуваат во спроведувањето и следењето на изречените привремени мерки за заштита, односно потребно е да се усвојат правила за постапување на судиите во постапките за изрекување на привремените мерки за заштита.

Да се подготви и да се усвои протокол за спроведување и следење на привремените мерки за заштита на жените што претрпеле насилство од страна на сите надлежни институции.

(Трговија со луѓе)

Потребно е донесување на закон за државен фонд за обесштетување на жртвите на трговија со луѓе и воспоставување на овој фонд со што ќе се овозможи остварување на правото на обесштетување во случај кога тоа не може да се наплати од страна на сторителот (ова особено се однесува на полнолетните жртви на трговија со луѓе).

(Сексуална работа)

Постои потреба од укинување на одредбите од Законот за прекршоци против јавниот ред и мир и Кривичниот законик со кои се казнуваат жените што доброволно се занимаваат со сексуална работа.

(Бесплатна правна помош)

Потребно е да се ревидираат законски утврдените критериуми за остварување на правото на бесплатна правна помош, особено во однос на користењето на социјална парична помош и поседување на сопствен имот или приходи поради кои најчесто се одбиваат поднесените барања, како и барањето за обезбедување на потврда од надлежните институции, како што се ЦСР или полиција, за жените што претрпеле семејно насилство.

Потребно е да се зголеми обемот на правни услуги што се обезбедуваат за корисниците на бесплатна правна помош предвидени во Законот за бесплатна правна помош, односно во ситуација кога жртвите немаат финансиски средства за плаќање на трошоците за судски такси и собирање на докази (вештачења), тие да се ослободат од нивно плаќање.

Неопходно е воведување на нови пократки рокови во Законот за БПП за одлучување во постапките од итна природа, како граѓанските судски постапки за изрекување на привремени мерки за заштита од семејно насилство. Принципот на итност ќе се обезбеди и преку воведување на измени во истоимениот закон со што одлучувањето во прв степен да премине во надлежност на подрачните одделенија на Министерството за правда, додека постапката по жалба да се одвива на ниво на министерство заради обезбедување на поефективна заштита на жените што претрпеле насилство.

ПОСТАПУВАЊЕ НА ИНСТИТУЦИИТЕ ВО ОДНОС НА НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ

(Семејно насилство, кривичен и граѓански правен систем за заштита)

За унапредување на постапувањето на кривичноправните актери и обезбедување на соодветна и навремена заштита на жените што претрпеле семејно насилство потребно е:

Да се воспостават соодветни механизми за системско следење и анализирање на состојбите и трендовите во однос на појавата на семејното насилство од страна на Министерството за внатрешни работи, вклучувајќи и евиденција за повторно пријавување на семејното насилство и на повлечените и повторно поднесените предлози за кривично гонење од страна на жртвите во однос на кривичното дело телесна повреда член 130 ст. 2 против ист сторител.

Да се обезбеди специјализирана едукација на полициските службеници во однос на препознавање на облиците на манифестирање на семејното насилство, посебно со фокус на психичкото и сексуалното насилство; правење на динстинкција помеѓу делата на семејно насилство и делата во врска со нарушување на јавен ред и мир, како и едукација во однос на утврдување на безбедносниот ризик кај жените што претрпеле семејно насилство.

Да се зајакнат капацитетите на полицијата во однос на нивната улога во итното спроведување на изречената привремена мерка за заштита „остранување од домот и забрана за приближување до местото на живеење“.

Да се обезбеди доследно почитување на законските одредби и протоколи за повикување на итна медицинска помош и обезбедување на здравствена заштита на жените што претрпеле семејно насилство.

Да се зголемат човечките капацитети во дел од секторите за внатрешни работи.

Итно и ефикасно постапување на полицијата, како и соодветен и хуман третман кон жените што претрпеле насилство.

Мултисекторско постапување и координација на надлежните институции по предметите за семејно насилство, особено во случаи од итна природа, односно во првите 24 часа од пријавувањето, по завршување на редовното работно време, за време на викенд и за празник.

Да се организираат стручни расправи помеѓу актерите од кривичноправниот систем на заштита во однос на кривичните аспекти за заштита од семејно насилство, посебно во однос на кривичното гонењето по службена должност и казнената политика.

Квалитетно раководење со предистражната и истражната постапка од страна на јавниот обвинител, како и подготовка на квалитетно обвинение за сторено кривично дело како резултат на семејно насилство.

Да се истражат можностите за избегнување на секундарната виктимизација на жртвите во судските постапки.

За унапредување на постапувањето на граѓанскоправните актери, односно обезбедување на заштита и превенирање на семејното насилство потребно е:

Да се направат измени во организациската структура во сите центри за социјална работа, односно да се воспостават посебни одделенија за семејно насилство.

Да се воведат дежурен социјален работник, достапен 24 часа, за поддршка во случаи на семејно насилство.

Неопходно е итно имплементирање на законската обврска на Министерството за здравство за обезбедување на бесплатни здравствени услуги и издавање на медицинска документација за жените што претрпеле семејно насилство. Министерството треба да ги преземе потребните мерки за ефикасно спроведување на привремената мерка за заштита „задолжително лекување на сторителот на семејно насилство“.

Да се воведат дежурен судија, кој по редовното работно време, за време на викенди и за празници ќе постапува по предметите на семејно насилство од итна природа, односно граѓанските судски постапки за изрекување на привремени мерки на заштита.

Да се повикаат на кривична одговорност сторителите што не ги почитуваат изречените привремени мерки за заштита.

Доделување на сите граѓански постапки поврзани со одреден случај на семејно насилство кај еден судија, на пример постапката за развод на брак, доделување на деца и постапката за изрекување на привремените мерки за заштита од семејно насилство.

(Трговија со луѓе)

Да се обезбеди доследно почитување на законските одредби во однос на мерките за заштита на жртви и сведоци на трговија со луѓе.

Постои потреба од организирање на заеднички обуки на сите професионалци што постапуваат во случаи на трговија со луѓе (судии, јавни обвинители, бранители, полномошници на оштетени) во однос на правилна и доследна примена на законските одредби што се однесуваат на заштита на правата на жртвите на трговија со луѓе во текот на судската постапка, правилна идентификација на жртвите на трговија со луѓе, како и соодветно почитување на нивните права при постапувањето.

Да се осигура дека сите мерки за помош и заштита утврдени во соодветните политики, програми и законската рамка се спроведуваат во пракса.

Назначување на полициски службеници за работа со жртви на трговија со луѓе на локално ниво, како и соодветно градење на нивните капацитети заради навремена и ефикасна идентификација, заштита и третман на жртвите на трговија со луѓе.

Обезбедување на поголем степен на интеграција на жртвите на трговија со луѓе и нивно вклучување на пазарот на трудот преку интензивирање на напорите на локалната заедница, општините, училиштата и на бизнис-секторот да учествуваат со своите ресурси во процесот на помош, заштита и реинтеграција на жртвите на трговија со луѓе.

(Сексуална работа)

Институциите треба да се воздржат од дејства со кои се прекршуваат правата на сексуалните работници.

Полициските службениците треба да ги евидентираат пријавите на насилство од страна на сексуалните работнички и да преземат итни и ефикасни дејства со цел да ги заштитат нивните права, без вознемирување и осудување.

Да се обезбеди доследна примена на законите во судските постапки независно дали сексуалните работници се во улога на обвинети или жртви.

(Бесплатна правна помош)

Потребно е зголемување на човечките и техничките капацитети на подрачните одделенија на Министерството за правда, особено ангажирање на стручни лица правници со положен правосуден испит што претставува законски критериум.

Да се зголеми буџетот за обезбедување на бесплатна правна помош со цел да се задоволат правните потреби на лицата што имаат потреба од ваков вид на помош.

ПРАВНА РАМКА ЗА ПОСТАПУВАЊЕ НА ИНСТИТУЦИИТЕ ВО ОДНОС НА РАЗЛИЧНИТЕ ВИДОВИ НА НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ И ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ

СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Национална стратегија и протоколи

Не постои важечки стратешки документ за семејно насилство усвоен од страна на Владата на Република Македонија што би претставувал континуитет во посветеноста на државата, а оттука и на ресорните министерства за функционален и ефикасен одговор кон семејното насилство. Првата стратегија за семејно насилство беше усвоена од страна на Владата на РМ во 2008 година со што државата за прв пат креираше стратешка рамка за сузбивање и спречување на семејно насилство во нашата држава. Подготовката на овој стратешки документ е иницирана и е водена од страна на Здружението ЕСЕ, со вклучување на интересорска група на повеќе владини претставници и граѓански организации. Оваа стратегија содржеше седум посебни стратешки цели што водат кон остварување на една генерална цел, односно намалување на појавата и подобрување на квалитетот на заштита со системски мерки во областите на превенција, интервенција, едукација, следење и меѓусекторска координација заради ефективно и ефикасно дејствување за справување со семејното насилство. По усвојувањето на стратегијата во 2008 година, Здружението ЕСЕ, во партнерство со ресорните министерства, подготви индивидуални протоколи за координирано постапување на надлежните институции⁴, како што се Министерството за труд и социјална политика, Министерството за внатрешни работи и Министерството за здравство. Втората и последна донесена стратегија е Националната стратегија за спречување и заштита од семејно насилство за периодот 2012 - 2015 година. Основна стратешка цел на оваа стратегија е: унапредување на мерките за превенција, широко препознавање и подобрена заштита на жртвите на семејно насилство преку координиран мултисекторски пристап на национално и на локално ниво. Основната стратешка цел се имплементира преку пет стратешки области и соодветни активности и тоа: спречување, заштита, помош и поддршка на жртвите, гонење на сторителите, мултисекторска соработка и подигање на институционалните капацитети и специјализираните служби и имплементација, следење и евалуација. Во август 2015 година Владата на РМ усвои Заеднички протокол⁵ за постапување во случаи на семејно насилство.

Законско уредување на појавата на семејно насилство

Овој дел од анализата дава хронолошки преглед на законското уредување на појавата на семејно насилство од 2004 година до денес. Законското уредување и дефинирањето на појавата на семејно насилство не е од понов датум, односно во 2004 година за првпат е дефинирано семејното насилство во Кривичниот законик и во Законот за семејство.

⁴ Достапни на: http://www.semejnonasilstvo.org.mk/Root/mak/default_mak.asp

⁵ Службен весник на РМ, бр. 143/15.

Семејното насилство во Кривичниот законик ⁶ е дефинирано како *малтретирање, грубо навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психичко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв спрема брачен другар, родители или деца или други лица што живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица што имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи.*

Кривичниот законик не го регулира семејното насилство како посебно кривично дело, туку дејствата на семејно насилство (физичкото, сексуалното и психичкото насилство) се предмет на инкриминација преку нивно инкорпорирање во веќе постојни кривични дела: убиство, чл. 123 ст. 1 т. 2; убиство на миг, чл. 125; телесна повреда, чл. 130 ст. 2; тешка телесна повреда, чл. 131 ст. 2 и ст. 6; присилба, чл. 139 ст. 2; противправно лишување од слобода, чл. 140 ст. 2; загрозување на сигурноста, чл. 144 ст. 2; силување, чл. 186; обљуба врз немоќно лице, чл. 187; полов напад врз дете кое не наполнило 14 години, чл. 188; обљуба со злоупотреба на положбата, член 189 ст. 2 и посредување во вршење проституција, чл. 191 ст. 3. Главна карактеристика на казненоправниот систем е построгата казнена политика манифестирана во пропишаните построги казни за кривичните дела што се сторени при вршење на семејно насилство и гонењето на овие кривични дела по службена должност. На овој начин, согласно со застапеноста, природата и последиците, семејното насилство се издвојува од другите видови криминал.

Со измените во 2004 година во Законот за семејство ⁷ се воспостави основа за функционирање на системот за заштита на жртви на семејно насилство преку предвидување на **мерките за заштита** (сместување во центар за лица жртви на семејно насилство; соодветна здравствена заштита; соодветна психосоцијална интервенција и третман; психосоцијален третман во советувалиците; помош на семејството за редовно школување на дете; правна помош и застапување) и мандатот на центрите за социјална работа за нивно соодветно и навремено обезбедување. Предвидените мерки за заштита се преземаат со цел да се спречи натамошно насилство, да ѝ се помогне на жртвата да ги надмине последиците од доживеаното насилство и да се создадат услови за нејзина интеграција во социјалната средина по завршениот третман. Освен тоа, со регулирање на постапката за предлагање, изрекување и извршување на **привремените мерки за заштита** ⁸ од семејно насилство се создаде можност во итна постапка судот да изрече мерки од времен карактер насочени кон спречување на постојното насилство и превенирање на идно насилство. Поради операционализација на дел од законските решенија од Законот за семејство, во 2007 година се донесе Правилник за начинот на спроведување и следење на изречените мерки за заштита на лицата жртви на семејно насилство преземени од центарот за социјална работа и за начинот на следење на привремените мерки изречени од судот.

⁶ Кривичен законик, член 122, Службен весник на РМ, бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015 и 97/2017.

⁷ Закон за изменување и дополнување на Законот за семејство, Службен весник на РМ, бр. 38/2014 год.

⁸ 1. забрана да се заканува дека ќе стори семејно насилство; 2. забрана да малтретира, вознемирува, телефонира, контактира или на друг начин да комуницира со член на семејството, директно или индиректно; 3. забрана да се приближува на растојание помало од 100 метри до живеалиштето, училиштето, работното место или определено место што редовно го посетува друг член на семејството; 4. отстранување од домот без оглед на сопственоста; 5. забрана да поседува огнено или друго оружје или тоа да му биде одземено; 6. задолжително да ги врати предметите што се потребни за задоволување на секојдневните потреби на семејството; 7. задолжително законско издржување на семејството; 8. задолжително да посетува соодветно советувалиците; 9. задолжително лекување на сторителот, доколку злоупотребува алкохол, дрога и други психотропни супстанции или има психичко заболување; 10. задолжително да ги надомести медицинските и другите трошоци настанати од семејното насилство; 11. изрекување на која било друга мерка што судот ќе ја смета за неопходна за да им се обезбеди сигурност и добросостојба на другите членови на семејството.

По првичното регулирање на семејното насилство во Законот за семејство, во 2008⁹ година се изврши усогласување на дефинираноста на оваа појава како во кривичното законодавство. Освен тоа, се регулираше и начинот на обезбедување на мерки за заштита на жртвите на семејно насилство од страна на граѓанските организации, како и можноста жртвата сама непосредно да поднесе предлог до судот за изрекување на привремена мерка за заштита.

Во 2014 година е донесен посебен Закон за превенција, спречување и заштита од семејно насилство¹⁰. За прв пат со овој Закон декларативно се утврдуваат обврските за вклучување на повеќе институции во системот за заштита од семејно насилство¹¹, но за жал без водење на сметка за основните претпоставки за нивно имплементирање во пракса. Законот исто така предвидува формирање на мултисекторски тим составен од ЦСР, полиција и здравствени установи за координирано постапување во случаите на семејно насилство. Законот налага и задолжително водење на посебна евиденција за случаите на семејно насилство од страна на надлежните институции. Со новите законски решенија се воведува итно постапување на полицијата, центрите за социјална работа (ЦСР) и граѓанските судови во ситуација кога постои сериозна опасност по животот и здравјето на жртвата и членовите на семејството.

Граѓанскиот систем на заштита, односно предлагањето, изрекувањето и извршувањето на привремените мерки за заштита од семејно насилство и во новиот Закон претставуваат суштествен дел во обезбедувањето на итна заштита на жртвите од семејно насилство. Оттука, во делот што следува е образложено постапувањето на центарот за социјална работа, граѓанскиот суд и полицијата во случаите на семејно насилство, со фокус на заштитата што се обезбедува преку привремените мерки за заштита.

Постапување на центрите за социјална работа во обезбедување помош и поддршка за жртвите на семејното насилство

Центрите за социјална работа имаат изразена надлежност во обезбедување на **мерки за заштита на жртвите на семејно насилство**, како и во иницирањето на судска постапка за изрекување на привремени мерки за заштита и следење на нивното извршување. По пријавувањето на семејното насилство, ЦСР е должен веднаш или најдоцна во рок од 24 часа да направи проценка на потребите на жената што претрпела семејно насилство, односно да подготви план за индивидуална работа, земајќи ги предвид природата на насилството, интензитетот, времетраењето, здравствениот и семејниот статус и сите други околности што се од значење за конкретниот случај.

По пријавувањето на семејното насилство се преземаат мерки за да се заштити жената што претрпела семејно насилство и да ѝ се помогне да се справи со последиците од претрпеното насилство. Мерките за заштита се обезбедуваат согласно со потребите во секој индивидуален случај на семејно насилство и преку нив се обезбедува непосредна помош и поддршка за жената и нејзино зајакнување. Во оваа насока примарно е обезбедување на **психосоцијална помош и поддршка** за сите жени веднаш по пријавувањето на насилството. Исто така, неопходно е да

⁹ Закон за изменување и дополнување на Законот за семејството, Службен весник на РМ, бр. 84/2008.

¹⁰ Закон за превенција, спречување и заштита од семејно насилство, Службен весник на РМ, бр. 138/14, 33/2015 и 150/2015.

¹¹ Единици на локална самоуправа, центри за социјална работа, полиција, здравствени установи, воспитно образовни установи, здруженија на граѓани.

се информираат и да се советуваат жените што претрпеле семејно насилство за законските механизми и за надлежните институции што обезбедуваат заштита, како и да се обезбеди бесплатна правна помош и застапување пред надлежните судови. За санирање на повредите и другите здравствени проблеми што настанале како резултат на семејно насилство, потребно е да биде обезбедена **бесплатна здравствена заштита**, односно бесплатно обезбедување на здравствени услуги и издавање на медицинска документација. Во ситуација кога постои сериозна опасност и закана за животот и здравјето на жената и нејзините деца, ЦСР треба да организира **сместување, односно згрижување** во засолниште. Во случаите кога има дете, потребно е да се воспостави контакт со надлежните образовни институции за да се овозможи **детето да се вклучи или да продолжи да посетува редовно образование**. За надминување на финансиската зависност и вработување на жените што претрпеле семејно насилство, ЦСР е должен преку Агенцијата за вработување да овозможи нивно **економско јакнење**, односно вклучување во програмите и активните мерки за вработување.

За да се обезбедат мерки за заштита, неопходно е да се вклучи стручен тим составен од правници, педагози, психолози и социјални работници. Во ситуација кога постои сериозна опасност по животот и здравјето на жената што претрпела семејно насилство и опасност по членовите на семејството, како и во ситуација кога жртва на семејно насилство е дете, ЦСР контактира со полицијата и со здравствените установи и потоа од страна на мултисекторски тим се подготвува план за безбедност на жртвата на семејно насилство.

Центарот за социјална работа е должен да **поднесе предлог за изрекување на привремени мерки за заштита** до судот, секогаш кога е потребно да се обезбеди итна заштита за жртвата на семејно насилство и да се спречи повторување на насилството. Подготовката на предлогот за изрекување на ПМЗ се прави врз основа на проценка на видот и степенот на насилството, околностите во кои се случило насилството и можностите за негово продолжување или повторување. За иницирање на граѓанска судска постапка од ваков вид, ЦСР бара писмена согласност од страна на жените што претрпеле семејно насилство. Вообичаено е ЦСР да предложи кумулативно изрекување на повеќе ПМЗ со цел да се обезбеди сеопфатна и ефективна заштита за жртвите на семејно насилство. Во делот што следува се образложени посебните привремени мерки за заштита што може да ги предложи ЦСР.

Во ситуација кога насилникот се заканува дека ќе стори семејно насилство и постои опасност да го повтори насилството, ЦСР предлага до судот изрекување на **забрана да се заканува дека ќе стори семејно насилство**. Доколку пак има сознание дека насилникот ја малтретира жената, односно ја вознемирува, ѝ телефонира или на друг начин комуницира со неа, должен е да поднесе предлог за изрекување на **забрана да малтретира, вознемирува, телефонира, контактира или на друг начин да комуницира**. Доколку жената поради претрпеното насилство го напушти насилникот и постои опасност тој повторно да изврши насилство врз неа, ЦСР поднесува предлог до судот за изрекување на **забрана да се приближува до живеалиштето, училиштето, работното место или определено место што редовно го посетува друг член од семејството**. Поради заштита на жената и нејзините деца во нивниот дом, ЦСР поднесува предлог за **отстранување на насилникот од домот без оглед на сопственоста**. Доколку пак ЦСР има сознание дека насилникот поседува огнено или друго оружје, веднаш поднесува предлог за изрекување на **забрана да поседува огнено оружје или тоа да му биде одземено**.

Во ситуација кога жената што претрпела семејно насилство ја напуштила насилната заедница, меѓутоа не успеала да ги земе личните предмети, документи, облека, пари и други неопходни предмети од домот, ЦСР предлага **задолжување да ги врати предметите што се потребни за задоволување на секојдневните потреби на семејството**. Центарот за социјална работа може да предложи и изрекување на мерката **задолжително издржување на семејството**, во ситуација кога жената што претрпела семејно насилство и членовите на семејството немаат приходи за издржување и остварување на нивните секојдневни потреби. Воедно, со цел да се спречи, односно отстрани насилничкото однесување, центарот може да предложи и мерка **сторителот на семејно насилство да посетува соодветно советувалиште, односно програма за работа со насилници**. Доколку пак семејното насилство е сторено под дејство на алкохол, други психотропни супстанции или ако насилникот има некое психичко заболување, ЦСР предлага **задолжително лекување за насилникот**. **Надоместувањето на медицински и други трошоци настанати од семејното насилство** се предлага од страна на ЦСР секогаш кога како резултат на насилството за жртвата настанале медицински и други трошоци од претрпена повреда или штета. Освен тоа, судот може да предложи изрекување на која било друга мерка што тој ќе ја смета за неопходна за да се обезбеди сигурност и добросостојба на другите членови на семејството во зависност од потребите на жената што претрпела семејно насилство, и тоа: враќање на други предмети што не се лични; забрана за отуѓување на предмети и имот; оневозможување пристап во деловни простории; блокирање на банкарска сметка, штедни книшки и др.

По изрекувањето на привремените мерки за заштита од страна на судот, центарот за социјална работа го следи нивното спроведување од страна на надлежните институции. За следењето на мерките потребно е да се воспостави контакт со жената што претрпела семејно насилство и со нејзините блиски, со надлежните институции и здруженија на граѓани, како и да се преземат сите други потребни дејства во таа насока. Следењето на мерките треба задолжително и редовно да се евидентира, и треба да се подготви извештај со наод и мислење што се доставува до надлежниот суд. Во оваа насока, ЦСР може да побара од судот укинување, односно менување или продолжување на привремените мерки за заштита.

Постапување на граѓанските судии во постапките за изрекување, спроведување и следење на привремените мерки за заштита од семејно насилство

Судската постапка за изрекување на привремени мерки за заштита започнува со иницирање на **предлог за изрекување на ПМЗ од страна на надлежниот центар за социјална работа, полициски службеник или од страна на самата жена што претрпела семејно насилство**. Жената што претрпела семејно насилство и лично го поднесува предлогот за изрекување на ПМЗ е изложена на поголеми финансиски трошоци со оглед на тоа што треба самата да ги плати судските такси и самата да ги собере потребните докази. Со оглед на сензитивноста на прашањата што се третираат во рамките на оваа постапка, јавноста не може да присуствува на судските рочишта за изрекување на ПМЗ¹².

Станува збор за итна судска постапка со кратки законски рокови што треба да обезбеди брза заштита на жените, односно постапување по ПМЗ веднаш и нивно изрекување во рок од 7 дена

¹² По исклучок и со дозвола на судијата на судските рочишта може да присуствуваат научни и стручни работници и лица што ги имаат предложено странките во постапката.

од денот на приемот на барањето во основниот суд. Во ситуација кога постои сериозна опасност по животот и здравјето на жената што претрпела семејно насилство или по член на семејството, судот, по предлог на полиција, во рок од 24 часа без да одржи рочиште и без присуство на сторителот на семејно насилство ја изрекува мерката „отстранување на сторителот од домот и забрана за приближување до домот“. Исто така и ЦСР во иста ситуација може да поднесе предлог за изрекување на ПМЗ (наод и мислење), при што судот без одржување на рочиште и без присуство на сторителот во рок од 24 часа ќе ги изрече бараните мерки од ЦСР. Иако во законот не е регулирано постапувањето на судиите за време на празници и викенди кога не работи судот, во пракса е потребно воведување на дежурен судија со цел да се почитуваат кратките законски рокови за изрекување на ПМЗ без рочиште во рок од 24 часа.

На судското рочиште за изрекување на ПМЗ присуствуваат жената што претрпела семејно насилство, сторителот на семејно насилство и претставник на ЦСР во ситуација кога оваа институција го има поднесено предлогот за изрекување на ПМЗ. Значајно е да се напомене дека судот мора да ги изрече привремените мерки за заштита секогаш кога постои опасност за повторување на семејното насилство од страна на насилникот.

По изрекувањето на ПМЗ од страна на судијата, тие треба веднаш да се спроведат без оглед на тоа дали сторителот на семејно насилство има поднесено жалба против одлуката на судијата. По изрекувањето на мерките, судијата е должен да ги информира надлежните институции за спроведување и следење на ПМЗ. Во однос на мерката што се изрекува по предлог на полиција „отстранување на сторителот од домот и забрана за приближување до домот“, судијата својата одлука во рок од 6 часа ја доставува до надлежната полициска станица и потоа во рок од 12 часа од приемот, полиција ја доставува до сторителот на семејно насилство. Примерок од оваа одлука судијата доставува и до надлежното ОЈО и ЦСР. При изрекување на привремени мерки за заштита од семејно насилство, судијата примерок од својата одлука доставува до жената што претрпела семејно насилство, сторителот на семејно насилство, ЦСР и до институцијата што е надлежна за спроведување на изречените ПМЗ.

Во ситуација кога сторителот е недостапен, односно одлуката не може да му биде доставена, судијата ја објавува одлуката на огласна табла во основниот суд. Доколку сторителот на семејно насилство не сака доброволно да го напушти местото на живеење, полицијата треба во рок од 2 часа од доставувањето на одлуката или нејзино објавување на огласна табла во судот да го острани сторителот од домот.

По изрекувањето на ПМЗ, судијата може, на предлог на ЦСР или на предлог на жената што претрпела семејно насилство, да ја продолжи, укине или да ја измени изречената привремена мерка за заштита.

Постапување на полицијата во предлагањето и спроведувањето на мерката „отстранување на сторителот од домот и забрана за приближување до домот“

Во ситуација кога сериозно и непосредно е загрозен животот и здравјето на жртвите и членовите на семејството, по пријавувањето на насилството полицискиот службеник веднаш го посетува домот и прави проценка на ризикот и опасноста од повторување на насилството. Полицијата е должна да подготви извештај за преземените дејства и предлог за изрекување на „отстранување на сторителот од домот и забрана за приближување до домот“, кој во рок од 12 часа од интервенцијата го поднесува до надлежниот суд.

При посета на домот полицијата треба да се погрижи за обезбедување на здравствена заштита на жртвата и да го одземе оружјето што го поседува сторителот на семејно насилство. Во рок од 12 часа од интервенцијата полицијата мора да го извести и ЦСР за конкретниот случај.

Кривичноправната заштита на жените што претрпеле семејно насилство, односно ефикасното откривање, поведување и водење на кривична постапка, како и донесување на одлуки во врска со санкционирањето на семејното насилството се регулирани во Кривичниот законик, Законот за кривична постапка и Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната. Секоја од институциите во кривичноправниот систем на заштита (Министерството за внатрешни работи, основните јавни обвинителства и основните судови) има посебен мандат во одреден стадиум на кривичниот прогон и нивната улога е значително нагласена. Специфичното постапување на полицијата дополнително е регулирано и со Законот за полиција, Законот за прекршоци против јавниот ред и мир¹³, како и со повеќе подзаконски прописи¹⁴. Во делот што следува е образложено постапувањето на полицијата, јавните обвинителства и кривичните судии во случаите на семејно насилство.

Постапување на полицијата

Примарната улога на секторите за внатрешни работи, како организациони единици во рамки на Министерството за внатрешни работи, е постапување по пријави за извршено семејно насилство, заштита на жените што претрпеле семејно насилство, сузбивање и попречување на насилството и откривање на сторителите и покренување постапка против нив. Имено, постапувањето на полициските службеници во случаи на семејно насилство започнува со добивање, односно прибирање на информација за сторено семејно насилство од граѓани, државни органи или правни лица. Дежурниот полициски службеник кај кого е пријавен случајот лично врши проценка за неговата тежина при што тој е должен да обезбеди информации и податоци во однос на: сторителот, жената што претрпела семејно насилство и другите присутни членови на семејството; можната опасност по здравјето и животот на жената и на друг член од семејството; повредените лица и потребата од медицинска помош; употребата на оружје или друг предмет или закана дека ќе употреби; дали насилството сè уште трае во моментот на пријавувањето; дали сторителот е присутен во домот на жената во моментот на пријавувањето или го напуштил домот. Доколку од направената проценка дежурниот полициски службеник утврди дека не се работи за итен случај, тој ја информира странката да дојде во подрачната полициска станица и да пријави за настанот што се случил¹⁵.

Доколку се работи за итен случај, на терен излегуваат најмалку двајца полициски службеници кои преземаат мерки за да се спречи сторителот од понатамошно вршење на насилството и воедно се врши проценка на ризикот по животот и телесниот интегритет на жената што претрпела семејно насилство и на ризикот од повторување на насилството. Полициските службеници по

¹³ Закон за прекршоци против јавниот ред и мир, Службен весник на Република Македонија, бр. 66/2007 152/2015.

¹⁴ Правилник за начинот на вршење на полициски работи, Службен весник на РМ, бр. 149/2007; Правилник за начинот на проценка на ризикот по животот и телесниот интегритет на жртвата на семејно насилство и на ризикот од повторување на насилството, соодветно управување со ризикот, образецот на полицискиот извештај и на предлогот за изрекување на привремена мерка за заштита – отстранување на сторителот од домот и забрана за приближување до домот, Службен весник на РМ, бр. 28/2015; Правилник за начинот на извршување на изречените привремени мерки за заштита на жртвата на семејно насилство и членовите на нејзиното семејство, Службен весник на РМ, бр. 28/2015; Кодекс на полициска етика, Службен весник на РМ, бр. 72 од 11.6.2007.

¹⁵ Заеднички протокол за постапување во случај на семејно насилство, МВР, стр. 61, достапно на: http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/Protocol_MKD.pdf

излегувањето на местото на настанот и по извршената проценка на ризик се должни да изготват полициски извештај за извршената интервенција по пријава за семејно насилство во рок од 12 часа од интервенцијата на настанот. По добивањето, односно прибирањето на потребните информации за стореното семејно насилство, полицискиот службеник изготвува записник, односно службена белешка за прием на пријавата.

Полициските службеници со вака утврдениот начин на постапување (правење на проценка на ризик од насилство и подготовка на полициски извештај) претставуваат основен филтер во квалификување на дејствата на семејно насилство, од што пак понатаму зависи понатамошното процесуирање на случајот, односно дали пријавата ќе се ефектуира во кривична пријава поднесена до надлежен јавен обвинител или пак таа ќе заврши како евидентирана поплака или прекршок.

Според статистиката за семејно насилство што ја води Министерството за внатрешни работи во однос на подготвени кривични пријави, поплаки и прекршоци во врска со семејно насилство, може да се констатира висок тренд на зголемување на бројот на кривични пријави и поплаки поврзани со семејно насилство во период од 2004 до 2014 година¹⁶. Па така, Министерството во 2014 година регистрирало 901 кривична пријава, што е за шест пати повеќе од 2004 година кога се евидентирани 149 кривични пријави за семејно насилство. Тренд на зголемување се забележува и кај поплаките во врска со семејно насилство, па така во 2014 година се евидентирани 4 482 поплаки, што е безмалку за два пати повеќе од бројот на регистрирани поплаки во 2004 година кога се евидентирани 2 434 поплаки. Освен тоа, постои и висок сооднос на поплаки во однос на бројот на кривични пријави, па во првиот седумгодишен период бројот на поплаки бил приближно десет пати поголем од бројот на поднесени кривични пријави за кривичните дела во врска со семејно насилство, а во последните три години тој број е приближно за пет пати повисок.

Постапување на јавниот обвинител

Јавниот обвинител ја има раководната улога во текот на предистражната постапка, односно по приемот на кривичната пријава или по добиеното известување од полицијата. Неговите основни овластувања се откривање на кривични дела и на нивните сторители и прибирање на докази заради нивно кривично гонење. По приемот на кривичната пријава или по добиеното сознание за постоење на основи на сомневање за сторено кривично дело за кое се гони по службена должност, полицијата е должна без одлагање да го информира јавниот обвинител¹⁷.

По приемот на кривичната пријава, јавниот обвинител веднаш презема процесни дејства за да ги провери наводите во пријавата, односно да обезбеди докази за успешно водење на кривичната постапка. Овие дејства јавниот обвинител може да ги побара и од вработените во полицијата или од други надлежни органи за откривање на кривични дела, кои се должни во рок од 30 дена да го известат за преземеното.

¹⁶ Министерство за внатрешни работи, достапно на: <http://www.mvr.gov.mk/analizistatistiki/site>

¹⁷ Закон за кривична постапка, Службен весник на РМ, бр. 150/2010, 100/2012 и 142/2016, член 282.

Кривичната пријава најчесто е заснована на изјавата на жената што претрпела семејно насилство, па затоа ЈО го повикува подносителот на пријавата, односно жената и зема нејзин исказ. Воедно тој може да го повика и осомничениот, како и други лица и сведоци чии сознанија можат да придонесат за оценка на веродостојноста на наводите во пријавата.

Една од законските можности за завршување на предистражната постапка е донесување на **решение за отфрлање на кривична пријава**¹⁸. Па така, доколку јавниот обвинител донесе решение за отфрлање на кривичната пријава за семејно насилство поднесена од полицијата, во тој случај таа понатаму нема да биде процесуирана. Во оваа насока важно е да се напомене дека врз основа на обезбедените податоци од основните судови¹⁹ беше констатирано дека во текот на обвинителската постапка 21 % до 32 % од поднесените кривични пријави за семејно насилство се отфрлаат²⁰. Од отфрлените кривични пријави пак, во просек 44 % се резултат на повлекување на предлогот за кривичен прогон од страна на жртвата за кривично дело телесна повреда при семејно насилство²¹. Јасно произлегува дека за кривичното дело телесна повреда при семејно насилство, директно или индиректно, било од насилникот, било од блиски роднина, жената што претрпела семејно насилство е приморана да го повлече предлогот, а со самото тоа сторителот на извршеното семејно насилство да не биде изведен пред суд и да не биде казнет.

Ваквата можност жената што претрпела семејно насилство да го повлече предлогот за кривично гонење на сторителот за кривично дело телесна повреда при семејно насилство произлегува од начинот на кој е регулирано гонењето за ова кривично дело. Имено, казнената политика на нашата држава во однос на *ex officio* (гонење по службена должност) на сите кривични дела поврзани со семејно насилство остана недоследна со исклучувањето на начелото на официјалност²² во однос на кривичното дело телесна повреда при семејно насилство. Оттука, доколку не постои предлог за гонење, или пак тој е повлечен од страна на жената што претрпела семејно насилство, тогаш јавното обвинителство ги нема законските претпоставки да гони и да постапува по кривичната пријава. Освен повлекувањето на предлогот, мошне честа причина за отфрлање на кривичната пријава е непостоењето на сомневање дека пријавениот го сторил кривичното дело поради немање на доволен број докази (како на пример немање на соодветна медицинска документација од која би произлегол видот и карактерот на повредата од семејно насилство, немање на фотодокументација за видлива повреда или други докази).

Решението за отфрлање на кривичната пријава ѝ се доставува на жената што претрпела семејно насилство, која може во рок од осум дена од приемот да поднесе жалба до непосредно

¹⁸ Јавниот обвинител со решение ќе ја отфрли кривичната пријава ако од самата пријава произлегува дека пријавеното дело не е кривично дело за кое се гони по службена должност, доколку настапила застареност или делото е опфатено со амнестија или помилување, ако постојат други околности што го исклучуваат гонењето или ако не постои основано сомневање дека пријавениот го сторил кривичното дело.

¹⁹ Основните податоци беа обезбедени во рамки на Проектот на УСАИД за правна заштита на жени, од страна на следниве основни судови: основни судови од Скопје, Куманово, Кичево, Крива Паланка, Струмица, Охрид, Прилеп, Струга, Битола, Штип, Гевгелија, Делчево и Велес.

²⁰ Основните податоците беа обезбедени во рамки на Проектот на УСАИД за правна заштита на жени (во 2012 година процентот на отфрлени кривични пријави изнесува 21,2 %, во 2013 година изнесува 29 %, а пак во 2014 година 31,7 %).

²¹ Основните податоците беа обезбедени во рамки на Проектот на УСАИД за правна заштита на жени.

²² Начелото на официјалност значи дека започнувањето и водењето на постапката е службена должност на државните органи, која се врши во општествен интерес, независно од волјата на лицето што е оштетено со кривичното дело. Ова начело воспоставува право на надлежниот јавен обвинител да го преземе кривичното гонење без оглед на ставот на оштетениот за тоа, дури и ако тој изречно се спротивставува.

повисокиот јавен обвинител, кој е должен по жалбата да одлучи во рок од триесет дена по приемот. Повисокиот јавен обвинител може да донесе решение со кое ќе го потврди решението за отфрлање на кривичната пријава или може жалбата да ја уважи и да го задолжи понискиот јавен обвинител да ја продолжи постапката. На овој начин контролата врз донесените решенија за отфрлање на кривичната пријава се врши во вишото јавното обвинителство со што се дава можност да се заштити жртвата од неосновано отфрлање на кривичната пријава. Решението за отфрлање ги содржи основите поради кои одредена кривична пријава е отфрлена, односно причините за непостапување. За причините за отфрлањето на кривичната пријава се известува и подносителот на пријавата, кој најчесто е МВР.

Воедно, јавниот обвинител со согласност на оштетената може со решение да го **одложи**²³ **кривичното гонење** за кривичните дела за кои е пропишана казна затвор до три години, доколку осомничениот е подготвен да се однесува според упатствата на јавниот обвинител и да исполни одредени обврски со кои се намалуваат или се отстрануваат штетните последици од кривичното дело, како што се на пр. отстранување или надоместување на штетата, враќање на одземените предмети, плаќање на паричен придонес во полза на буџетот, подложување на психосоцијална терапија поради отстранување на насилничко однесување, забрана за посетување и контактирање со жените што претрпеле насилство или со трети лица определени од јавниот обвинител, определување на општокорисна работа и сл.

Јавниот обвинител може и да не преземе кривично гонење за кривични дела за кои е предвидена казна затвор до 3 години или парична казна²⁴, доколку осомничениот поради вистинско каење го спречил настанувањето на штетните последици или ја надоместил сета штета. Ваква одлука јавниот обвинител може да донесе и во случај кога во Кривичниот законик е предвидена можност сторителот на кривичното дело судот да го ослободи од казна, а јавниот обвинител ќе оцени дека самата пресуда без кривична санкција не е потребна, како и во случај кога осомничениот како член на организирана група, банда или друго злосторничко здружение, доброволно соработува, а таквата соработка и изјава на тоа лице е од суштествено значење за кривичната постапка.

Вака предвидените широки овластување на ЈО да процени дали одредено кривично гонење е целесобразно да се гони од гледна точка на јавниот интерес произлегуваат од принципот на опортунитет²⁵. Примената на овој принцип и ценењето на целесобразноста од кривично гонење се применува на сите кривични дела, па и на делата поврзани со семејно насилство за кои е предвидена казна затвор до 3 години или парична казна. Имено, при оценката на јавниот интерес, јавниот обвинител се раководи од определени индивидуални околности и општествени интереси, како што се: малото значење на делото и отсутноста на штетни последици, надоместена штета причинета со стореното дело, несразмерност помеѓу трошоците на постапката и очекуваните ефекти од судењето, индивидуалните и семејните состојби на обвинетиот итн.

²³ Закон за кривична постапка, Службен весник на РМ, бр. 150/2010, 100/2012 и 142/2016, член 43.

²⁴ Закон за кривична постапка, Службен весник на РМ, бр. 150/2010, 100/2012 и 142/2016, член 44.

²⁵ Иако во домашното процесно право не е усвоен принципот на опортунитет на кривично гонење, сепак постојат одредени исклучоци од ова начело кои му дозволуваат на ЈО да ја оценува опортуноста на кривичното гонење. Принципот на опортунитет претставува исклучок од воспоставеното начело на легалитет на кривично гонење според кое ЈО е должен да презема кривично гонење за кривични дела што се гонат по службена должност секогаш кога се исполнети законските услови без оглед на тоа дали постои целесобразност и корисност на кривичното гонење во поединечни случаи. Кривична постапка и јавност, ОБСЕ, јануари 2014 година.

Кога врз основа на сите претходно преземени дејства постои основано сомневање дека одредено лице сторило кривично дело за кое се гони по службена должност или по предлог, надлежниот јавен обвинител **ќе донесе наредба за спроведување на истражна постапка** во која се собираат докази врз основа на кои ќе може јавниот обвинител да одлучи **дали ќе поднесе обвинение** или **ќе се откаже од кривичното гонење**. Кај кривичните дела сторени при вршење на семејно насилство со кои е нарушено здравјето на жената што претрпела семејно насилство, јавниот обвинител ќе издаде наредба за психијатриско вештачење со кое тоа ќе биде утврдено. Доколку со кривичното дело била нанесена телесна или тешка телесна повреда на жената, јавниот обвинител ќе нареди судско медицинско вештачење со кое ќе се утврди видот и карактерот на повредите на жртвата и начинот на нивното настанување. Кај кривичните дела при вршење на семејно насилство јавниот обвинител ќе прибави и извод од казнена²⁶ и кривична евиденција²⁷ за осомничениот, известување од граѓанскиот суд, надлежниот центар за социјална работи, надлежна полициска станица за изречени привремени мерки спрема осомничениот и нивното спроведување. По завршување на истражната постапка, кога јавниот обвинител ќе утврди дека постојат доволно докази од кои може да се очекува донесување на осудителна пресуда, го подготвува и го поднесува **обвинителниот акт** до надлежен суд.

Имајќи ја предвид горенаведената раководна улога на ЈО во водењето на предистражната и истражната постапка, значајно е да се напомене дека од квалитетот на овие две постапки ќе зависи дали јавниот обвинител ќе поднесе обвинителен акт. Во оваа насока треба да бидат посочени добиените податоци²⁸ за соодносот на поднесените кривични пријави и поднесените обвинителни акти. Имено, во 2012 година од вкупно подготвени 640 кривични пријави, јавните обвинители поднеле 429 обвинителни акти (67 %), во 2013 година од 685 пријави, поднесени се 436 обвинителни акти (63,6 %) и во 2014 година од вкупно 843 кривични пријави, поднесени се 315 обвинителни акти (37,3 %).

Освен тоа, не само од квалитетот на предистражната и истражната постапка, туку и од квалитетот на подготвеното обвинение и прибраните материјални докази директно ќе зависи и одлуката на судот, односно дали судот ќе донесе ослободителна или осудителна пресуда. Доказите приложени од страна на обвинителот треба да обезбедат докажување „надвор од разумно сомневање“²⁹, дека обвинетиот го сторил делото за кое се обвинува. Овој стандард подразбира судот да биде целосно задоволен и целосно убеден дека изведените докази ја докажуваат вината на обвинетиот.

Жената што претрпела семејно насилство може да се откаже од предлогот за гонење за стореното дело телесна повреда при семејно насилство и во фаза во која е веќе поднесен

²⁶ Казнена евиденција се води во судот според местото на живеење/престојување на сторителот. Таа опфаќа евиденција на правосилно завршени судски постапки со изречени казни и алтернативни мерки.

²⁷ Кривична евиденција се води во судот во кој тече кривичната постапка и таа подразбира евидентирање на кривични постапки што се во тек и се водат против обвинетиот.

²⁸ Основните податоци беа обезбедени во рамки на Проектот на УСАИД за правна заштита на жени.

²⁹ Стандардот „Надвор од разумно сомневање“ за прв пат се инкорпорира во новиот Закон за кривична постапка и е компатибилен со начелото на презумпција на невиност, обезбедувањето на праведна кривична постапка и применување на највисоки стандарди на докажување на вина на сторителите на кривични дела. Овој стандард подразбира дека фактите се докажани до таа мера што не оставаат разумно сомневање во човечкиот здрав разум, односно обвинетото лице не може да се осуди освен ако судот е сигурен надвор од секое разумно сомневање, Искуства и пројавени проблеми во примена на ЗКП, Материјали за обука на јавни обвинители, д-р Тодор Витларов, д-р Павлина Јанкуловска, стр. 48.

обвинителен предлог против сторителот. Во овој случај јавното обвинителство се откажува од натамошно гонење, а основниот суд кој постапува по предметот носи одбивателна пресуда.

Доколку жената го повлече предлогот за кривично гонење, а потоа повторно поднесе нов предлог за кривично гонење во однос на истото дело и истиот сторител, не постои механизам ваквиот нов поднесен предлог повторно да биде процесуиран од истиот јавен обвинител, иако ваквото повлекување и повторно поднесување на предлогот укажуваат на постоење на можни влијанија врз жртвата од страна на обвинетиот или од неговото семејство за повлекување на предлогот за кривично гонење. Состојбата на жената што претрпела семејно насилство дополнително се влошува со предвидување на обврската таа да ги плати трошоците на кривичната постапка доколку го повлече предлогот за кривично гонење³⁰.

Постапување на судите во кривична постапка

Постапувањето на судот во кривичните дела извршени како акт на семејно насилство и изрекувањето на казни спрема сторителите на казните е регулирано во Кривичниот законик на Република Македонија, Законот за кривична постапка, а пак одредувањето на видот и одмерувањето на висината на казната спрема истите сторители конкретно е регулирано во Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната³¹. Спрема сторителите на кривични дела извршени како акт на семејно насилство според Кривичниот законик е предвидена построга казна за разлика од извршителите на кривични дела кои не се сторени како акт на семејно насилство. Сето ова јасно зборува дека законодавецот со предвидување на построги казни за кривични дела што се извршени како акт на семејно насилство упатува јасна порака спрема сторителите дека тие нема да бидат третирани како општи сторители на одредено кривично дело туку, напротив, спрема нив ќе бидат изречени многу построги казни со цел да се спречи тие да вршат кривични дела, да се влијае врз нивното превоспитување, како и воспитно да се влијае врз другите во иднина да не вршат вакви кривични дела. Со ваквите законски одредби индиректно се дава соодветна законска заштита на жртвите на семејното насилство.

Согласно со одредбите на Законот за кривична постапка, при пресудувањето на кривичните дела сторени како акт на семејно насилство се применуваат истите законски начела како и при пресудувањето на кривичните дела што не се извршени како акт на семејно насилство. Имено, не е дадена никаква законска можност судот да постапува на посебен начин при пресудување на кривичните дела извршени како акт на семејно насилство. Според Законот за кривична постапка, основен принцип на кој почива кривичната постапка е принципот на процесна вистина, што значи судот во ниту еден случај не изведува докази по службена должност туку, напротив, сите докази што се изведуваат на главната расправа се по предлог на странките и тие слободно одлучуваат кои докази ќе бараат судот да ги изведе во текот на главната расправа. Со тоа товарот на докажување паѓа на тужителот, кој е должен надвор од разумно сомневање да докаже дека сторителот е виновен за предметното кривично дело и треба соодветно да биде казнет. Доколку тужителот не докаже надвор од разумно сомневање дека сторителот е виновен, сторителот ќе биде ослободен од секакво обвинение.

³⁰ Член 106, став 4 од Законот за кривична постапка, 150/2010; 100/2012; 142/2016.

³¹ Службен весник на РМ, бр. 199/2014, 30.12.2014 година.

Заради ефикасно постапување, односно навремено изведување на сторителот пред судот и негово казнување, во Законот за кривична постапка се предвидени посебен вид на постапки за кривични дела за кои Кривичниот законик предвидува парична казна или казна затвор до пет години. Тие постапки се: постапка за издавање на казнен налог³² и постапка за донесување на пресуда врз основа на спогодба помеѓу јавен обвинител и осомничениот³³.

Предвидените законски одредби во овие две постапки и нивната примена е оставена на слободна оценка на надлежното јавно обвинителство. Конкретно, предвидените одредби од постапката за издавање на казнен налог даваат можност надлежното јавно обвинителство да ги примени во пракса и за случите на семејно насилство. Па така, надлежниот јавен обвинител може да поднесе предлог за изрекување на пресуда со казнен налог до надлежниот суд и притоа во предлогот може за сторителите на кривичните дела сторени како акт на семејно насилство да предложи да биде изречена една или повеќе од следниве кривични санкции: парична казна, условна осуда со утврдена казна затвор до три месеци чие извршување може да биде одложено во рок од 1 година, доколку сторителот не изврши ново кривично дело, изрекување на мерки за безбедност и одземање на имотна корист стекната со извршување на кривичното дело.

И покрај оправданоста и целисходноста на ваквите законски одредби што придонесуваат кон брза и ефикасна кривична постапка, сепак значајно е да се напомене дека постои одредена колизија на предвидените казни во оваа постапка и, од друга страна, востановените цели на казнената политика на нашата држава во однос на семејното насилство. Поради овие причини потребно е подетално анализирање на оваа постапка, но и улогата што ја има обвинителството во овие постапки, како и можните ефекти што ги имаат во однос на генералната превенција. Секако би било посоодветно во вакви случаи јавниот обвинител да бара на сторителот да му се суди во скратена постапка и да му се изрече построга казна.

Следствено на дадените законски можности на јавниот обвинител, исто така постои законска можност ваквиот предлог на јавниот обвинител за изрекување на пресуда со казнен налог да биде прифатен априори од страна на надлежниот суд, а со тоа да се прифати и предложената пониска казна за сторителот дури и во случаите на семејно насилство. Повторно се поставува прашањето за целисходноста и оправданоста на ваквите законски одредби во делата за семејно насилство каде е потребно, всушност, судот да не се согласи со таквиот предлог и да закаже главна расправа при што ќе изрече ефективна казна затвор со што би се обезбедило ефикасна заштита на жртвите на семејно насилство а воедно и превентивно би се дејствувало во иднина да не се вршат вакви кривични дела.

Законот за кривична постапка предвидува исто така и можност јавниот обвинител и обвинетиот, во присуство на бранител за сите кривични дела, како и за кривични дела извршени како акт на семејно насилство, да постигнат предлог-спогодба за кривичната одговорност на сторителот за предметното кривично дело и за видот и висината на казната и таа спогодба да ја достават до судија на претходна постапка со цел судијата, врз основа на таквата спогодба, да донесе пресуда без да се бара согласност од оштетениот. Оваа постапка за спогодување е една од најзначајните новини во Законот за кривична постапка во насока на следење на поновите

³² Закон за кривична постапка, член 497–500.

³³ Закон за кривична постапка, член 483–490.

искуства и актуелни тенденции во делот на казнено процесно право. Имено, таа подразбира напуштање на принципот на легалитет и внесување на консензуални елементи во кривичната постапка³⁴, каде преку спогодба се овозможува брза и ефикасна кривична постапка, која резултира со донесување на пресуда во случаите кога се работи за полесни кривични дела³⁵.

Вака предвидените законски одредби за донесување на пресуда врз основа на спогодба помеѓу јавниот обвинител и осомничениот не се во спротивност со соодветна законска заштита на жртвите на семејно насилство бидејќи јавниот обвинител, доколку се работи за кривично дело што е извршено како акт на семејно насилство, може да бара со предлог-спогодбата построго казнување на обвинетиот согласно со Кривичниот законик или да бара на обвинетиот да му се суди во редовна постапка во која спрема сторителот ќе биде изречена построга казна.

Законот за кривична постапка, водејќи се од начелото на процесна вистина (сите докази се изведуваат на предлог на странките и тие во контрадикторна постапка се изведуваат на главна расправа) не дава никаква можност за избегнување на повторна ревиктимизација на жртвата на семејно насилство, бидејќи се работи за основно начело на кривичната постапка кое важи за сите. Зад оваа концепција стои идејата дека единствено место за изведување на доказите е јавното судење, каде доказите прибрани во истрагата ќе се изведат и ќе се тестираат на јавна расправа. Тоа подразбира дека еднаш дадениот исказ на жената сведок во истражна постапка повторно ќе се изведува на главната расправа со што ќе се придонесе кон понатамошна ревиктимизација на жртвата. Постојат исклучоци од ова предвидено начело при давање на изјава на жената што претрпела семејно насилство која е малолетно лице, при што начинот на нејзиниот распит се врши на посебен начин согласно со Законот за кривична постапка и Законот за правда на детето. Воедно, предвиден е и друг исклучок³⁶, односно доколку по започнувањето на главната расправа се појават индиции дека сведокот бил изложен на насилство, постоела закана за да не сведочи или лажно да сведочи, во тој случај судот може да одлучи исказите дадени во претходна постапка да бидат изведени како доказ. Важно е да се напомене дека давањето на ваков предлог исказот на жртвата да не биде повторно изведувач на главната расправа поради закана и изложеност на насилство треба да биде поднесен од јавниот обвинител.

Постапувањето на судот, односно конкретното одредување на видот и висината на казната за стореното кривично дело подетално е регулирано со Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната. Со наведениот Закон не му е дадена законска можност на судијата да го одреди видот и висината на казната според свое сопствено уверување, туку напротив, преку хоризонтална и вертикална категоризација со јасни критериуми судот одредува каква и во која висина ќе изрече казна спрема сторителот на кривични дела како акт на семејно насилство. Иако законот не предвидува специјални критериуми за одредување на казните за делата сторени како акти на семејно насилство, сепак судиите при соодветно оценување на отежнувачките околности, како што се: повторување на насилството, присуство на деца на настанот, употреба на оружје и сл., можат да изречат построга казна спрема сторителите на ваков вид на кривични дела а со самото тоа ќе се овозможи обезбедување на ефикасна заштита на жртвите на семејно насилство.

³⁴ Стратегија за реформа на казнено право, Министерство за правда, 2007 година, стр. 62.

³⁵ Стратегија за реформа на казнено право, Министерство за правда, 2007 година, стр. 62.

³⁶ Член 54, Закон за кривична постапка, Службен весник на Република Македонија, бр. 150/2010, 100/2012 и 142/2016.

ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Национална стратегија, акциски планови, програма и процедури

Националната стратегија и Акцискиот план за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција за периодот 2013 - 2016 година (НАП)³⁷ вклучува низа носители на активности, владини и невладини, кои ги опфаќаат и аспектите на координација, меѓународна соработка, спречување, заштита и кривичен прогон. Во Националната стратегија за периодот 2013 - 2016 се наведува дека иако претходно борбата против трговијата со луѓе била главно насочена кон трговија заради сексуална експлоатација, се потврдува потребата од поширок опсег на борбата против трговијата со луѓе, особено заради трудова експлоатација, присилно питање и принуден брак. Основните нови елементи во стратегијата и акцискиот план во однос на подобрување на идентификацијата и заштитата на жртвите се однесуваат на основањето локални комисији; формирање мобилни тимови на локално ниво за идентификација, помош и поддршка на потенцијалните жртви и ризичните групи; изготвување на индикатори за идентификацијата на жртви, вклучувајќи и деца, изготвени според типот на експлоатација; обезбедување бесплатна здравствена заштита и **бесплатна правна помош за жртвите на трговија; основање на државен фонд за надомест на жртвите;** идентификување на потенцијални жртви кај нелегалните мигранти. **Стандардните оперативни процедури за постапување со жртвите на трговија со луѓе (СОП)**³⁸ имаат за цел да им обезбедат поддршка и заштита на сите жртви на трговија со луѓе преку еден опширен пристап, чекор по чекор, кој се заснова на човековите права. Воедно, овие процедури предвидуваат институционализирана рамка за соработка која во фокусот ќе ги има жртвите на трговијата со луѓе (ТЛ). СОП предвидуваат пет специфични процедури во следниве области: идентификација и упатување; првична грижа и среднорочна помош; враќање; реинтеграција и кривична постапка. Секоја од процедурите содржи насоки за мерките што треба да се преземат, за одговорните институции, за времето и начинот на нивното спроведување. Во февруари 2014 година Министерството за труд и социјална политика ја донесе **Програмата за помош и поддршка при реинтеграција на жртви на трговија со луѓе**. Програмата е референтен материјал за практична примена од страна на стручните тимови од центрите за социјална работа и другите партнерски институции/организации вклучени во процесот на реинтеграција. Основните компоненти на програмата ги вклучуваат главните услуги во процесот на реинтеграција и тоа: транспорт и безбедно сместување - домување, здравствена заштита, правна помош, социјална заштита, образование и економска поддршка/вработување. Според документот сите услуги и помошта за реинтеграција треба да се достапни за жртвата и да се одвиваат на информирана и доброволна основа.

Законско уредување на трговијата со луѓе

Во февруари 2002 година во Кривичниот законик се вовеле нов член, кој се однесува на трговија со луѓе „член 418-а, трговија со луѓе“. Понатамошните измени во КЗ воведоа кривична одговорност на правни лица за трговија со луѓе, посебен член за трговија со деца и беше зголемена максималната казна за трговија со луѓе. Поглавјето XXXIV од Кривичниот законик со

³⁷ Усвоена од македонската влада во декември 2012 година.

³⁸ Во 2008 година Владата ги усвои Стандардните оперативни процедури за постапување со жртвите на трговија со луѓе (СОП) кои во 2010 година беа дополнително ревидирани.

наслов „Кривични дела против човечноста и меѓународното право“ содржи неколку членови што се релевантни во однос на трговијата со луѓе: „Засновање ропски однос и превоз на лица во ропски однос“ (член 418), „Трговија со луѓе“ (член 418-а), „Криумчарење мигранти“ (член 418-б), „Организирање група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе и криумчарење мигранти“ (член 418-в), и „Трговија со дете“ (член 418-г). Во февруари 2014 година се направени дополнителни измени преку Законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик³⁹. Односно, во членот 418-а, став 1 зборот „фертилизација“ е заменет со зборот „бременост“ и „просење и експлоатација заради со закон забранета активност“ се додадени во делот на форми на експлоатација, додека текстот на членот 418-г, став 1 од КЗ е заменет со нов текст во кој зборот „малолетно лице“ е заменет со „дете“.

Дефинирањето на кривичното дело трговија со луѓе во македонското законодавство ги вклучува трите конститутивни елементи⁴⁰. Дејствата опфатени со овој член, покрај оние наведени во Конвенцијата, вклучуваат и „продажба“ и „купување“, додека кај средства наместо поширокиот термин „злоупотреба на позиција на немоќ“, одредбата во македонското законодавство содржи „злоупотреба на состојба на бременост, немоќ и физичка или ментална неспособност“. Понатаму, овој член нуди и проширена листа на форми на експлоатација отколку оние пропишаните, вклучувајќи ги и „присилен брак“ и „присилна бременост“. Согласноста на жртвата на трговија со луѓе заради намера за експлоатација не е од значење за постоењето на кривичното дело трговија со луѓе⁴¹.

Кривичниот законик предвидува затворска казна од најмалку четири години за основно кривично дело трговија со возрасни лица, а членот 418-г од КЗ пропишува затворска казна од најмалку осум години за трговија со малолетни лица. Највисоката казна за трговија со луѓе (на возрасни и на деца) е 15 години. Отежнувачките околности што се наведени во членовите 418 а и 418 г од Кривичниот законик вклучуваат и вршење на кривичното дело од страна на службено лице додека тој ја извршува својата должност, кои се казниви со најмалку осум години затворска казна во случај на трговија со луѓе, која вклучува возрасни лица и најмалку 10 години затворска казна ако станува збор за малолетни лица. Воедно, членот 418 в предвидува затворска казна од најмалку осум години за организаторот на група, банда или друго здружување со намера вршење кривични дела наведени во членовите 418 а (трговија со возрасни), и 418 г (трговија со деца). Меѓутоа, една од отежнувачките околности „кога кривичното дело намерно или поради големо невнимание го загрозува животот на жртвата“ е изоставено од одредбите на Кривичниот законик. Законот не ги објаснува сите олеснителни и отежнувачки околности и му препушта на судот да одлучи кои од нив ќе ги земе предвид. Казнениот законик го содржи и членот 418 насловен како „Засновање ропски однос и превоз на лица во ропски однос“, но не постои евиденција за кривични дела гонети согласно со оваа одредба. Понатаму, македонското законодавство не содржи специфична правна одредба што го засегнува неказнувањето на жртвите на трговија со луѓе, односно ненаметнување казни врз жртвите за нивната вмешаност во незаконски активности, до степенот до кој тие се приморани на тоа. Ниту постојат упатства за јавните обвинители, кои ќе ги советуваат за чекорите што треба да се преземат при гонењето лица што може да биле жртва на трговија. Додека трае истрагата за идентификација, потенцијалните жртви на трговија со луѓе не треба да бидат казнувани за прекршоци поврзани со нелегална миграција.

³⁹ Службен весник на Република Македонија, бр. 27/2014.

⁴⁰ Во согласност со Конвенцијата за акција против трговијата со луѓе на Советот на Европа.

⁴¹ Член 418-а став 5 и член 418-д став 6 од КЗ, Службен весник на Република Македонија, бр. 7 од 15.1.2008.

Со Законот за кривична постапка од 2010 година се регулираат правата на жртвата во Глава V насловена како „Жртва, оштетен и приватен тужител“ (членови 53 до 56). Според овие одредби, жртвата на кривично дело ги има следниве права:

- „1) да учествува во кривична постапка како оштетена страна, приклучувајќи се кон кривичниот прогон или за остварување на имотноправното барање за штета;
- 2) на посебна грижа и внимание од страна на органите и субјектите кои учествуваат во кривичната постапка и
- 3) на делотворна психолошка и друга стручна помош и поддршка од страна на органи, установи и организации за помош на жртви за кривични дела“.

Овие одредби вклучуваат обврска за полицијата, јавниот обвинител и судот да ги третираат жртвите на кривичното дело со посебно внимание, давајќи им поуки за нивните права, да водат сметка за нивните интереси при донесувањето одлуки за кривичниот прогон, односно при реализирање на дејствата од кривичната постапка што бараат присуство на жртвата. Понатаму, жртвата на кривичното дело за кое е утврдена затворска казна во траење од најмалку четири години (како што е трговијата со луѓе) има право на правен застапник на сметка на државата при давање изјава, доколку постои сериозна психичка и физичка штета или посериозни последици од кривичното дело, како и надомест за материјална и нематеријална штета од државен фонд во рамки на условите и на начинот утврден со посебен закон, доколку надоместот на штета не може да биде обезбеден од обвинетиот. Иако постојат случаи во кои жртвите на трговија според судска одлука добиле надомест на штета, но тој не можел да се спроведе бидејќи сторителите не поседувале сопствен имот или парични средства. Во моментот овој начин на обесштетување (преку државен фонд) е достапен само за малолетните жртви на трговија. И покрај ова, под знак прашање е функционалноста на оваа законски предвидена можност. За полнолетните жртви на трговија обесштетувањето од страна на државата ќе се одложи сè до моментот на донесување на Закон за државен фонд⁴².

Воедно, согласно со одредбите од новиот Закон за кривична постапка (член 112 став 3), кои се однесуваат на имотноправното обесштетување на жртвите на трговија со луѓе, овластеното лице (жртва, законски застапник, полномошник) е должно да поднесе невропсихијатриско вештачење на свој товар, што не беше случај со стариот Закон за кривична постапка.

Во согласност со Законот за кривична постапка, жртвите имаат право на посебни мерки на процесна заштита при давањето исказ и испитувањето во текот на сите фази на постапката⁴³. Посебните мерки на процесна заштита ги одредува судот по предлог на јавниот обвинител или жртвата или пак по сопствена оценка на судот кога е потребно да се заштитат загрозените и посебно чувствителните жртви⁴⁴. Жртвите на трговија со луѓе исто така имаат право да бараат интервјуто да биде спроведено со видеоапарати и аудиоапарати согласно со начинот

⁴² Обесштетување на жртвите на трговијата со луѓе во Република Македонија – ЕСЕ, Отворена Порта 2014.

⁴³ 1) Жртвата за време на давањето на исказот е на возраст помала од 18 години, 2) Жртвата со давањето на исказот или со одговор на одредено прашање би се изложила себеси или блиско лице на сериозна опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет (загрозена жртва) и 3) Заради возраста, природата и последиците на кривичното дело, физичкиот или психичкиот инвалидитет или друга од значаење здравствена состојба, општествено и културно минато, семејни околности, религиозни уверувања и етничка припадност на жртвата, однесувањето на обвинетиот, членовите на неговото семејство или пријателите на обвинетиот кон жртвата би имале штетни последици по нејзиното психичко или физичко здравје или негативно ќе влијае врз квалитетот на дадениот исказ (посебно чувствителна жртва).

⁴⁴ Кривичен законик на РМ, член 54 (Посебни права на ранливи категории на жртви), став 2.

одреден од страна на судот и да бараат јавноста да биде исклучена на главната расправа. Загрозените сведоци може да имаат скриен идентитет и појава и може да бидат интервјуирани под псевдоним.

Законот за правда за децата⁴⁵ утврдува посебни права на процесна заштита за децата што се дел од кривична постапка. Едно дете може да биде интервјуирано повеќе од два пати само во исклучителни случаи. И Законот за правда на детето и Законот за кривична постапка воведува посебна заштита за децата жртви на трговија со луѓе, насилство или сексуална злоупотреба во вид на испрашување преку видеоконференција или друга видеоврска. Понатаму, Законот за заштита на сведоци од 2005 година⁴⁶ овозможува вклучување на жртвите во програма за заштита на сведоци. Постои посебна единица за заштита на сведоци.

И покрај фактот што според Законот за бесплатна правна помош⁴⁷ жртвите на трговија со луѓе имаат право да поднесат барање за бесплатна правна помош, сепак условите за стекнување бесплатна правна помош се премногу тешки за исполнување и следствено жртвите на трговија добиваат правен совет и помош од адвокат (вклучувајќи и барање надомест на штета) од страна на НВО Отворена Порта - Ла Страда.

Во согласност со членовите 81 и 82 од Законот за странци⁴⁸, жртвата на трговија со луѓе која е странски државјанин има право на период на размислување во траење до 2 месеци, а по истекот на периодот за донесување одлука, може да добие привремена дозвола за престој со траење до 6 месеци. Меѓутоа, одобрувањето на периодот на закрепнување и размислување и дозволата за привремен престој се условени од соработката на жртвата со органите за спроведување на законите и тие не се применуваат поради слаба информираност на жртвите за ова право. Периодот на размислување за домашните жртви е покриен со стандардните оперативни процедури. Согласно со стандардните оперативни процедури, во текот на периодот на донесување одлука на жртвите треба да им се понуди безбедно и соодветно сместување, медицинска и психолошка помош, информации, правен совет и пристап до образование.

Во Македонија Законот за социјална заштита од 2009 година (член 31) предвидува право на жртвата на трговија со луѓе да прими помош и заштита во центар (засолниште) за жртви на трговија со луѓе. Во членовите 132 и 145 од овој Закон се предвидува воспоставување на центар за жртви на трговија со луѓе во кој жртвите може да останат и до шест месеци и да им биде обезбедено сместување, храна, заштита и дневни активности. Министерството за труд и социјална политика ги покрива тековните трошоци на засолништето (изнајмување на простор и сметки). Граѓански организации обезбедуваат психосоцијална и реинтеграциона програма за жртвите⁴⁹ сместени во прифатилиштето преку грант од Владата на РМ (5 000 евра на годишно ниво), што не е доволно за покривање на сите потреби. Во однос на медицинската заштита со најновите измени на членот 84 од Законот за социјална заштита е обезбедено вклучување на

⁴⁵ Службен весник на Република Македонија, бр. 148 од 29.10.2013, Петти дел – Заштита на деца жртви на кривични дела и сведоци во кривичната постапка, Глава шеснаесетта – Заштита на детето како оштетено или сведок во кривичната постапка (член 145 – 153).

⁴⁶ Службен весник на Република Македонија, бр. 38/05 од 26.5.2005 година.

⁴⁷ Службен весник на Република Македонија, бр. 161/2009, 185/2011 и 27/2014.

⁴⁸ Законот за странци, Службен весник на РМ, бр. 35/2006, 60/2007, 117/2008, 92/2009, 156/2010, 158/2011, член 81.

⁴⁹ НВО Отворена Порта одговорна за дневно раководење на прифатилиштето и обезбедување на потребните услуги (за обезбедување емоционална поддршка, социјална програма, медицинска помош за жртвите како и подготовка за реинтеграција) и НВО „За среќно детство“ (за обезбедување психолошка помош за жртвите).

жртвите во категориите на лица што имаат право на здравствена заштита, доколку не добијат здравствено осигурување врз други основи. Меѓутоа, ова досега нема соодветна примена поради непостоење на јасни процедури и надлежности.

СЕКСУАЛНА РАБОТА

Национална стратегија

Националната стратегија за ХИВ, 2012 - 2016 ги идентификува сексуалните работници како група на луѓе со ризично однесување за кои е потребно да се фокусираат специфични интервенции⁵⁰. Стратегијата ги препознава асоцираната стигма и дискриминацијата кон сексуалните работници како значаен фактор кој треба да се има предвид при креирањето и спроведувањето на активностите. Затоа, една од стратешките интервенции е зајакнување и поддршка на иницијативите на заедницата на сексуални работници и нивно вклучување во процесите на планирање, имплементација и проценка на политиките и сервисите наменети за сексуални работници и сензитивизација на социјалните и здравствените работници, медиумите и претставниците на полицијата, заради креирање на поддржувачка средина за ефективна превенција на ХИВ/СИДА/сексуално преносливи инфекции (СПИ) меѓу сексуалните работници.

Законско уредување на сексуалната работа

Сексуалната работа во Република Македонија е регулирана како прекршок против јавен ред и мир. Во Законот за прекршоци против јавниот ред и мир од 2007 година стои: „кој се оддава на проституција, како и издава, односно става на располагање простории за вршење на проституција ќе му се изрече глоба во износ од 600 до 800 евра во денарска противвредност“⁵¹. Во претходниот Закон за прекршоци против јавниот ред и мир, покрај „оддавањето на проституција“, за прекршок се сметаше и „посредување во проституција“⁵². Со донесувањето на Кривичниот законик во 1996 година⁵³, посредувањето при вршење на „проституција“ е подигнато на ниво на кривично дело, додека паралелно важеше и одредбата од претходниот Закон за прекршоци против јавниот ред и мир. Ваквата измена укажува на воведување на построга политика во однос на регулирањето на сексуалната работа и воведување на кривична санкција за луѓето што се посредници при давањето на сексуални услуги. Со донесувањето на Законот за прекршоци против јавниот ред и мир во 2007 година, прекршокот забранува самостојна сексуалната работа, а зголемена е и висината на санкцијата предвидена за овој прекршок.

Согласно со постојната законска регулатива, прекршокот се однесува, пред сè, на индивидуалната сексуална работа, односно самостојното работење, додека посредувањето, односно организирањето на сексуална работа се санкционира согласно со членот 191 од Кривичниот законик на Република Македонија, „Посредување при вршење проституција“.

⁵⁰ Влада на Република Македонија. Национална Стратегија за ХИВ 2012 - 2016.

⁵¹ Службен Весник на РМ, бр. 66/2007, Закон за прекршоци против јавниот ред и мир, член 19.

⁵² Службен весник на СРМ, број 25/72, 30/72, 29/83, 34/83, 51/88 и 19/90 и Службен весник на Република Македонија, број 26/93, Закон за прекршоци против јавниот ред и мир, член 22. „Кој се оддава на проституција, друг наведе на проституција или посредува во вршење на проституција, како и кој издава односно отстапува простории за вршење на проституција“.

⁵³ Службен весник на Република Македонија, бр. 37/96, 80/99, 4/2002, 43/03, 19/04, 40/04, 81/05, 50/06, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 83/13, 14/14, 27/14, 28/14, 41/14, 132/14, 115/14, 160/14 и 199/14, Кривичен законик.

Според одредбата, се санкционира врбување, наведување, поттикнување или наمامување на лица на „проституција“ или тој што на кој и да е начин учествува во предавање на лице на друг заради вршење „проституција“. Законодавецот предвидел и санкционирање на секој што „заради заработувачка со сила или со сериозна закана, злоупотреба на сила ќе присили или со измама ќе наведе друго лице на давање сексуални услуги“. Квалифициран облик на кривичното дело постои доколку тоа е сторено со малолетно лице или при вршење на семејно насилство. Од донесувањето на Кривичниот законик во 1996 година, досега оваа одредба е изменета единствено поради зголемување на висината на казната, додека описот на кривичното дело останува ист, иако во меѓувреме се усвоени и дополнети други одредби во Кривичниот законик кои ја имаат истата цел, криминализирање и санкционирање на присилното стапување во сексуални услуги за пари и други добра.

Во 2004 година се донесени посебни одредби за трговија со луѓе и експлоатација на сексуалната работа, а постојната одредба за посредување во проституција остана во сила, со изменета санкција. Со тоа се остава простор оваа одредба во пракса да се применува најчесто за прогон и кривично гонење на сексуалните работници кои, најчесто, поради безбедносни причини работат заедно (по две и повеќе жени), а особено оние што работат во затворен простор (станови). Искуството покажува дека кога неколку сексуални работници доброволно и самостојно работат во заеднички простор, една сексуална работничка е обвинета за подведување во вршење проституција, додека другите сексуални работници се повикани како сведоци. Ваквата законска регулатива придонесува за криминализација на сексуалната работа, маргинализирање и непочитување на правата на сексуалните работници, а со тоа и до правна несигурност за нив.

Ваквата национална легислатива поврзана со сексуалната работа, и уште повеќе нејзината примена во пракса со репресивни политики од страна на органите за спроведување на законите, придонесува за постоење и одржување на системска дискриминација, насилство и експлоатација врз сексуалните работници. Криминализацијата на доброволната сексуална работа ги потиснува сексуалните работници во подземјето, што резултира со ограничен пристап до здравствена, социјална и правна помош за сексуалните работници и значително ги намалува шансите за идентификување на поединците што се жртва на трговијата со луѓе.

ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ ПРЕКУ МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ПРАВДА И ПОДРАЧНИТЕ ОДДЕЛЕНИЈА

Улогата на Министерството за правда во обезбедувањето на бесплатна правна помош е уредена во Законот за бесплатна правна помош⁵⁴, при што во системот за обезбедување на правна помош, покрај подрачните одделенија на Министерството, се вклучени и овластени здруженија на граѓани и адвокати. Целта на Законот е да им се олесни пристапот до правна помош на ранливите и маргинализираните групи на граѓани во следните области: права од областа на социјалното, здравственото, пензиското или инвалидското осигурување, работните односи, заштитата на деца и малолетници, жртвите на семејното насилство, заштитата на жртвите од казниви дела, заштитата на жртвите од трговија со луѓе, признавање на право на азил и имотноправните прашања. Во однос на насилството врз жените, бесплатната правна

⁵⁴ Службен весник на РМ, бр.161/09,185/2011, 27/2014 и 104/2015.

помош декларативно ги вклучува жртвите на семејно насилство и жртвите на трговија со луѓе како посебни категории на граѓани корисници на придобивките од овој Закон. Сексуалните работнички не се наведени како посебна категорија, меѓутоа тие можат да поднесат барање за одобрување на бесплатна правна помош, доколку ги исполнуваат критериумите за остварување на ова право. Од користењето на бесплатна правна помош се исклучени граѓаните што претходно оствариле право на задолжителна одбрана согласно со Законот за кривична постапка и Законот за малолетничка правда, како и право на ослободување од плаќање на трошоците на постапката согласно со Законот за парнична постапка и Законот за општата управна постапка.

Во однос на критериумите, жените што претрпеле насилство треба да ги исполнуваат општите услови за остварување на ова право предвидени со Законот. Бесплатната правна помош се одобрува за лица што не можат да ги остварат своите законски загарантирани права без притоа да го загрозат сопственото издржување. Право на бесплатна правна помош имаат државјаните на Република Македонија, барателите на азил, како и странските државјани и лицата без државјанство кои законски престојуваат во државата. За да може државјанин на РМ да оствари право на бесплатна правна помош неопходно е тој веќе да е корисник на социјална заштита⁵⁵ и вкупните месечни приходи во домаќинството да се помали од 50 % од просечната месечна плата во државата⁵⁶. Вака дефинираните критериуми може да дејствуваат ограничувачки за жените што претрпеле насилство и другите ранливи групи што не се евидентирани во системот на социјална заштита, со што се исклучуваат и од системот на бесплатна правна помош во државата. Поседувањето на подвижен и недвижен имот исто така го ограничува пристапот до бесплатна правна помош за ранливите групи на граѓани, вклучувајќи ги и жените што претрпеле насилство.

Законски пропишаната бесплатната правна помош предвидува претходна правна помош која се обезбедува од страна на подрачните одделенија на Министерството за правда и овластените здруженија на граѓани и правна помош во сите судски и управни постапки, што се обезбедува од овластени адвокати. Претходната правна помош вклучува иницијален правен совет за користењето на правото, обезбедување на општа информација и помош при комплетирање на барањето за бесплатна правна помош. Карактеристично е тоа што здруженијата на граѓани од една страна имаат обврска да ангажираат стручно лице правник со положен правосуден испит, додека од друга страна, претходната правна помош е тесно дефинирана и е ограничена на помагање при комплетирање на барањето за бесплатна правна помош. Правната помош вклучува застапување во управни и судски постапки, како и подготовка на одредени писмени поднесоци во судски и управни постапки.

Информирањето на јавноста во однос на можноста за користење на бесплатната правна помош го прави исклучиво Министерството за правда, додека здруженијата на граѓани не смеат да ги промовираат услугите што ги обезбедуваат. Ваквото законско решение ги ограничува

⁵⁵ Корисници на социјална помош, корисници на инвалидски додаток, корисници на најниска пензија и семејства или самохран родител со едно или повеќе малолетни деца кои остваруваат право на детски додаток.

⁵⁶ Како приход не се сметаат финансиски средства добиени по следните основи: детски додаток, инвалидски додаток, додаток за туѓа нега, стипендии и други примања заради образование и стручно оспособување; средства добиени заради отстранување на последици од елементарна непогода, надоместок на штета поради намалена животна активност, надоместок на штета за неоправдано осудени и неосновано или незаконски лишени од слобода и средства одобрени од надлежна институција за лекување во странство. Како имот не се сметаат предметите што согласно со Законот за извршување се изземени од извршувањето и моторно возило чија вредност не надминува пет просечни месечни бруто-плати исплатени во Република Македонија во претходниот месец.

можностите за користење на овој вид на помош од страна на ранливите групи на граѓани, односно во нашиот случај на жените што претрпеле насилство.

Постапката за обезбедување на бесплатна правна помош се иницира со поднесување на барање до подрачните одделенија на Министерството за правда. Барањето може да го подготви сама жената што претрпела насилство или пак барањето може да се подготви со помош на овластените здруженија на граѓани. Подрачните одделенија на Министерството ги комплетираат барањата со потребната документација и придружните информации од надлежните институции (центрите за социјална работа, Управата за јавни приходи, Централниот регистар и др.) и ги праќаат до Министерството за правда на одлучување. Во Законот постои обврска подносителот заедно со барањето за бесплатна правна помош да поднесе и писмена изјава за вкупниот движен и недвижен имот, потпишана од членовите на семејството. Исклучок од ова правило постои само за жртвите на семејно насилство кои изјавата ја поднесуваат лично и немаат обврска да обезбедат потписи од другите членови на семејството.

Одлука за тоа дали ќе биде одобрена правната помош во одреден случај ја донесува Одделението за бесплатна правна помош при Министерството за правда во рок од осум дена од денот на приемот на поднесеното барање од подрачните одделенија. Лицата на кои им е одобрена бесплатната правна помош, во соработка со Министерството, можат самите да изберат адвокат од листата на овластени адвокати. Решението со кое е одобрена бесплатна правна помош може да се укине во две ситуации, односно доколку се утврди дека при аплицирањето за бесплатна правна помош лицето дало неточни податоци⁵⁷, како и доколку се утврди промена во имотната состојба по одобрувањето на бесплатната правна помош.

Министерството за правда е должно да врши редовен надзор над работата на адвокатите и здруженијата вклучени во системот за бесплатна правна помош.

⁵⁷ Во ваков случај покрај укинувањето на решението, лицето на кое му била одобрена бесплатна правна помош треба да ги врати добиените средства.

ФАКТИЧКО ПОСТАПУВАЊЕ НА ИНСТИТУЦИИТЕ ВО ОДНОС НА НАСИЛСТВОТО ВРЗ ЖЕНИТЕ

ГРАЃАНСКОПРАВЕН СИСТЕМ НА ЗАШТИТА ВО СЛУЧАИ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Личните искуства на жените што претрпеле семејно насилство

Општ е заклучокот дека жените што претрпеле семејно насилство не се задоволни од обезбедената заштита на центрите за социјална работа, како во однос на мерките за заштита, така и во однос на иницирањето на предлози за изрекување на привремените мерки за заштита. Попозитивно е нивното искуство од постапувањето на судот во однос на изрекувањето на привремените мерки за заштита.

Дел од нив што изразуваат задоволство, тоа исклучиво го поврзуваат со постапувањето на одредени претставници од оваа институција кои имале разбирање за нивниот проблем и се обиделе на некој начин да им помогнат. Една од жените што претрпела семејно насилство и имала искуство со оваа институција изјави: *„Ниту во ЦСР не наидов на разбирање. Едната личност ме разбираше, ме информираше, пријатна беше, а другата ми кажа или приберете се или децата ќе ви ги одземеме“.* Друг проблем со кој се соочуваат жените при обраќањето во оваа институција е неинформирањето за нивните права и законските можности за заштита, како и одолговлекувањето во однос на обезбедувањето на соодветно потребната заштита. Па така, според изјавата на една жена што имала потреба за засолнување, таа воопшто не била информирана за државните засолништа, ниту пак ѝ помогнале околу продолжувањето на образованието на децата откако го напуштила домот со своите децата. *„Од ЦСР пак му дозволија да ги гледа децата за време на викенд. И така пет месеци. Не ми помогнаа околу продолжувањето на редовното образование на децата, да одат на училиште блиску до нашето ново место на живеење, па морав децата да ги носам по 28 км за да одат на училиште. Таткото не даваше согласност за да се испуштат од старото школо“.*

Незадоволство постои и во однос на обезбедување на заштита преку привремените мерки за заштита. Стручните лица во ЦСР не ги информираат жените што претрпеле семејно насилство за заштитата што се нуди преку привремените мерки за заштита, дури и во случаи кога постоела можност за повторување, односно продолжување на насилството. Една од жените што имала потреба од изрекување на привремени мерки за заштита изјави: *„ЦСР ме уверуваше дека не можам да барам привремени мерки за заштита, а потоа вашето здружение ми подготви“.* Загрижува податокот дека дури и водењето на кривична постапка против насилниците, не е доволен показател ЦСР да поднесе предлог за изрекување на привремени мерки за заштита. *„Не сум задоволна од центарот за социјална работа. Не ми е јасно, против него се водеше кривична постапка, а пак овие од ЦСР уште не поднесуваа предлог за времени мерки за заштита. Наместо тој да излезе од домот, јас со моите три деца морав да излезам и да одам кај моите. Тој ги сменил бравите, но ЦСР ништо не презеде. Чекав пет месеци ЦСР да*

даде мислење и да се произнесе за мене и за детето, за разводот, за издршката, но сето тоа траеше цела вечност“, изјави една од жените што претрпела семејно насилство. Малиот број на поднесени предлози за изрекување на привремени мерки за заштита од страна на центрите за социјална работа на национално ниво оди во поткрепа на ваквото тврдење, односно дека центрите и тогаш кога има потреба не иницираат предлози за изрекување на овој вид заштита, кој е клучен за превенирање на идно можно насилство.

Во споредба со постапувањето на ЦСР, задоволството на жените што претрпеле семејно насилство од постапувањето на судовите во случаите на изрекување на привремените мерки за заштита е позитивно. Одложувањето на судските рочишта поради изведување на повеќе докази е еден од проблемите со кои се соочуваат жените, што во суштина значи одложување и на нивната заштита од страна на судот. Но, ова не е единствениот и клучниот проблем со кој тие се соочуваат. Жените што иницирале судска постапка од ваков вид не се чувствуваат безбедно за време на судските рочишта, а особено по напуштањето на просторите на судот по завршувањето на рочиштето. Имено, на судските рочишта од ваков вид присуствуваат жените што имаат поднесено предлог за нивна заштита и насилникот против кого е поднесен предлогот. Па така, по завршувањето на рочиштето и напуштањето на судот жените се оставени сами на себе и постои можност да бидат нападнати од страна на насилникот. Во една таква ситуација, кога насилникот ѝ се заканил на жената дека ќе ја повреди и ја чекал пред судот, судскиот персонал ја упатил жената да излезе од друга врата со цел да ја заштитат. Оттука, неопходно е сериозно да му се пристапи на ова прашање и да се преземат соодветни мерки што ќе значат подобрување на безбедноста на жените.

Постапување на центрите за социјална работа во обезбедување на заштита на жените што претрпеле семејно насилство

Постапката за заштита на жените што претрпеле семејно насилство пред центрите за социјална работа се иницира со пријавување на насилството од страна на жената, член на семејството, надлежна установа, здравствени и образовни институции и др. Во ситуација кога насилството не е пријавено лично, центрите прават напори за воспоставување на контакт со жената која претрпела семејно насилство. По пријавувањето, центрите ја информираат жената што претрпела семејно насилство за законските можности за нејзина заштита, обезбедуваат психосоцијална помош и поддршка, како и проценка на опасноста и ризикот по жената. Согласно со потребите за жртвите се преземаат и други мерки за заштита, како што се: сместување во shelтер центар, обезбедување на здравствена заштита, психосоцијален третман во советувашиште, помош околу продолжувањето на образованието на децата, информирање за Законот за бесплатна правна помош и др. Во однос на економското јакнење на жените, нивното вклучување во програмите и активните мерки за вработување го врши Агенцијата за вработување на Република Македонија, по претходно добиено известување од страна на ЦСР.

Во однос на организациската поставеност, во моментот само Меѓуопштинскиот центар за социјална работа на град Скопје има посебно одделение за семејно насилство, додека во останатите центри во државата оваа функција ја извршуваат стручни лица што истовремено се ангажирани на повеќе области за кои центарот има законски мандат да постапува. Обезбедувањето на помош и поддршка во ЦСР, како и координацијата со другите институции може полесно да се организира доколку во овие институции работат посебни одделенија исклучиво на семејно насилство.

Едно од основните ограничувања за обезбедување на ефективна заштита за жените што претрпеле семејно насилство е недостигот на човечки и технички капацитети на центрите. Недостасуваат стручни работници за работа со жените, како што се правници, психолози и педагози. Овој недостиг се одразува врз обезбедување на заштита за жените по завршување на редовното работно време и за време на празници и викенди. Во пракса, во случаите од итна природа, дел од стручните лица биле повикувани по работното време или во раните утрински часови. Во оваа насока од страна на претставниците на центрите за социјална работа беше укажано дека е потребно ангажирање на дежурен социјален работник.

Не постои меѓусебно информирање помеѓу надлежните институции за пријавените случаи на семејно насилство, ниту за преземените дејства при спроведување на привремените мерки на заштита според претставниците на центрите за социјална работа. Оваа состојба значително ја оневозможува ефективната заштита на жените што претрпеле семејно насилство. Имено, во одредени случаи центрите повеќе од 30 дена чекаат информација од полиција, наспроти законската обврска на полициските службеници во рок од 12 часа од пријавеното семејно насилство да ја известат оваа институција за понатамошно преземање на мерките за заштита. Генерален е заклучокот на претставниците на центрите за социјална работа дека полицијата треба поактивно да се вклучи во обезбедување на заштита на жените, вклучувајќи го и нивното придружување до здравствени установи и подготовката на предлог за изрекување на привремена мерка за заштита „отстранување од домот и забрана за приближување до домот“. Центрите за социјална работа имаат отежната комуникација и координација и со основните јавни обвинителства и со основните судови, особено во случаи кога жените што претрпеле семејно насилство се повлекуваат од постапката пред надлежното јавно обвинителство или кога судската постапка за одреден случај се прекинува. Позитивно беше оценето формирањето на мултисекторскиот тим за случаите на семејно насилство, меѓутоа изостанува ефективната операционализација на ова законско решение во пракса. Нема утврдена динамика на одржување на редовни состаноци на мултисекторскиот тим и изостанува вклучувањето на одредени институции, како што се здравствените установи, образовните институции и граѓанските организации.

Во однос на обезбедувањето на поединечни видови на заштита, претставниците на центрите изјавија дека се соочуваат со тешкотии во однос на нивно обезбедување и во случаи кога тие се одговорни за нивно обезбедување и особено ако одреден вид на помош треба да го обезбедат останатите државни институции задолжени за тоа согласно со Законот.

Според изјавите на претставниците на центрите за социјална работа, жените што претрпеле семејно насилство имаат потреба од правна помош, како и од застапување од страна на адвокат во постапките што се водат пред надлежните судови. Според правниот основ, жените најчесто се обраќаат за обезбедување на помош во постапките за развод на брак, издршка на децата и старателство. Дел од нив бараат иницирање на судска постапка за изрекување на привремени мерки заради нивна итна заштита, при што мерките со кои се забранува одредено поведење на насилникот (забрана да контактира, да малтретира, да се доближува) се најчесто бараните.

И покрај законската обврска за обезбедување на правна помош, пристапот до неа е ограничен, односно не постои унифицирано обезбедување на правна помош од страна на сите центри, ниту пак таа се нуди на целата територија на државата. Па така, мал број од центрите

оваа помош ја обезбедуваат од стручно лице, правник од самиот ЦСР⁵⁸, додека во останатите центри жените се упатуваат за правна помош во подрачните одделенија за бесплатна правна помош на Министерството за правда и/или во граѓанските организации што работат со жените што претрпеле семејно насилство. Според изјавите на претставниците на центрите за социјална работа, тие ги информираат жените за мерките за нивна заштита и за можностите за бесплатна правна помош што ги нуди Законот за бесплатна правна помош, и сметаат дека жените не се доволно информирани за бесплатната правна помош. Воедно, сметаат дека критериумите од Законот за бесплатна правна помош и долгите рокови за одлучување дејствуваат рестриktivно во однос на ефективната заштита што треба да им биде обезбедена на жените што претрпеле семејно насилство. Оттука, во итни случаи поради рестриktivноста на критериумите на Законот за бесплатна правна помош и долгите рокови за одлучување, жените што претрпеле семејно насилство ги препраќаат директно до граѓанските организации кои нудат бесплатна правна помош. „Поради сознанието дека со Законот за БПП се опфатени мал број лица како можни корисници и поради тоа што критериумите се рестриktivни, ние одредени жртви за кои ќе утврдиме дека немаат финансиски средства и поради итноста на постапката ги упатуваме во ЕСЕ. Соработката со ЕСЕ е одлична и можам да истакнам дека тие им дават квалитетна правна помош на жртвите. Можам да истакнам дека НВО немаат услови според кои ги ограничуваат жртвите при давањето БПП, како што тоа го прави Законот за БПП“ - изјава на стручен работник вработен во ЦСР. Согласно со оваа состојба, во најнеповолна положба се наоѓаат жените што претрпеле семејно насилство кои живеат во градови каде ЦСР не обезбедува правна помош и не постојат граѓански организации што нудат бесплатна правна помош. Освен тоа, немањето на финансиски средства за судските такси и за спроведување на потребните вештачења за водење на судските постапки се уште еден проблем со кој се соочуваат жените што претрпеле семејно насилство. Станува збор за трошоци коишто жените мораат лично да ги сносат. Ова е така дури и во случај кога на жената ѝ е одобрена бесплатна правна помош (одобрувањето не ги ослободува од плаќање на трошоците за судските такси и прибирање на докази).

Согласно со Законот за спречување, превенција и заштита од семејно насилство на жените што претрпеле семејно насилство им се обезбедува бесплатна здравствена заштита. Во пракса, според изјавите на претставниците на центрите таа изостанува. Имено, здравствените установи одбивале да обезбедат услуга за жените што претрпеле семејно насилство или да издадат медицинска документација без наплаќање за оваа услуга. Беа посочени примери каде што претставници на центрите кога ги придружувале жените во здравствените установи плаќале за услугата, а средствата подоцна им биле рефундирани. Во еден случај здравствените работници немало да обезбедат услуга на дете доколку не бидат платени 40 денари. Ова е загрижувачка ситуација, особено доколку жената што претрпела семејно насилство нема финансиски средства. Тоа значи дека на неа нема да ѝ биде обезбедена здравствена услуга. Но, ова исто така значи дека доколку таа сака да иницира постапка за изрекување на привремени мерки на заштита, а за тоа ѝ е потребна медицинска документација што треба да послужи како доказ пред судот, тоа не може да го стори.

⁵⁸ Само во еден од петте центри што беа опфатени со истражувањето, правна помош се обезбедува од страна на стручно лице правник во самиот ЦСР.

Во однос на обврските поврзани со привремените мерки на заштита, претставниците на центрите изјавија дека се соочуваат со низа тешкотии како при нивно предлагање, така и при нивното спроведување и следење.

Центрите за социјална работа се соочуваат со тешкотии при спроведувањето на обврските што се од итна природа, односно при подготовка на наодот и мислењето за изрекување на привремени мерки од страна на судот во рок од 24 часа (без одржување на рочиште). Во оваа насока претставниците на центрите укажаа дека МВР, односно полицијата треба да обезбеди итна заштита на жртвите, односно да го отстранат насилникот од домот и да поднесе предлог до судот за изрекување на привремената мерка „отстранување од домот и забрана за приближување“.

Од страна на претставниците на центрите беа нагласени проблемите со кои се соочуваат при спроведувањето на привремените мерки за заштита. Во оваа насока, мерките „отстранување на насилникот од домот“, која е во надлежност на Министерството за внатрешни работи, односно мерката „задолжително лекување“, која ја спроведува Министерството за здравство, беа идентификувани како мерки чие спроведување е особено отежнато. Во однос на мерката отстранување на насилникот од домот, беше укажано дека полиција нема соодветен механизам за проверка на тоа дали насилникот го напуштил живеалиштето. Беа предочени случаи каде што насилникот по два дена од изрекувањето на мерката се враќа дома и доколку жената не реагира за прекршувањето на мерката, отсутствува реакција на полицијата и ЦСР. Поради ова неопходно е воведување на задолжителни периодични проверки на адресата на живеење и комуникација со жртвата од страна на полицијата за периодот на траење на оваа мерка. Во однос на мерката „задолжително лекување“ беше наведено дека Министерството за здравство не ги исполнува своите обврски од протоколот за постапување во случаите на семејно насилство. Здравствените установи не обезбедуваат превоз на насилникот до институциите за лекување, односно насилникот сам треба да ги сноси овие трошоци. Исто така, постои потреба за прецизирање на мерката задолжително лекување во ситуација кога станува збор за душевно болни лица или лица болни од шизофренија. Имено, законот предвидува задолжително лекување од отворен тип, додека кај оваа категорија на насилници лекувањето треба да биде во установа од затворен тип.

Не постојат механизми за следење на изречените привремени мерки за заштита и како резултат на тоа отсутствува соодветната реакција при нивно непочитување и прекршување од страна на насилникот. Претставниците на центрите укажаа дека постојат пишани обрасци за следење на мерките, меѓутоа поради презафатеност со работни задачи тие не се во можност тековно да ги водат. Во еден од центрите во таква ситуација, информација за тоа како се спроведуваат мерките добиваат врз основа на телефонска комуникација со претставници на надлежните институции, како што се полицијата или здравствените установи. Освен тоа, претставниците на центрите се соочуваат со недостиг на технички, финансиски и човечки капацитети за следење на спроведувањето на привремените мерки за заштита. Во дел од случаите, жените што претрпеле семејно насилство се повикуваат да дадат изјава за тоа дали се почитува мерката од страна на насилникот. Ваквата ад хок комуникација е несоодветен механизам за следење на спроведувањето на привремените мерки за заштита. Во пракса ниту еден центар за социјална работа немаше иницирано кривична постапка за непочитување на изречените привремени мерки за заштита, односно за непочитување на судска одлука.

Постапување на полицијата во предлагањето и спроведувањето на привремената мерка „отстранување на сторителот од домот и забрана за приближување до домот“

Според Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство, полицискиот службеник е должен да излезе на местото на настанот и да изготви полициски извештај веднаш, односно најдоцна во рок од 12 часа врз основа на соодветна проценка на ризикот од насилство и до надлежниот суд да достави предлог за изрекување на привремена мерка за заштита. Според претставниците од секторите за внатрешни работи, вака предвидениот законски рок е нереален и тој треба да се зголеми на 24 часа.

Постапување на судиите од граѓанските судови во обезбедување на судска заштита на жените што претрпеле семејно насилство

Природата на насилството врз жените налага итноост во постапувањето и обезбедувањето на заштитата, вклучувајќи ја и судската заштита. Оваа итноост е особено изразена во постапките за изрекување на привремени мерки за заштита, каде што ефективноста на обезбедената заштита зависи од брзината на постапувањето на судиите. Во оваа насока значајно е да се напомене дека судиите се запознати со својата улога во оваа постапка, но и со улогата што ја имаат другите институции при поднесувањето на предлогот, како и при спроведувањето и следењето на изречените привремени мерки за заштита.

Судиите што работат на случаи на семејно насилство врз основа на нивното искуство посочија дека судската постапка за изрекување на привремени мерки за заштита најчесто започнува со иницирање на предлог за изрекување на овие мерки од страна на надлежниот центар за социјална работа, но и од страна на полициски службеник или жената што претрпела семејно насилство.

Според судиите што постапуваат во судските постапки од ваков вид, жените што претрпеле семејно насилство кои сами иницираат судска постапка се наоѓаат во најнеповолна положба со оглед на тоа што самите мораат да ги платат судските такси за иницирање на постапката. Друг проблем со кој се соочуваат овие жени е прибирањето на потребните докази, посебно во ситуација кога семејното насилство претходно не било пријавено во надлежните институции (центрите за социјална работа и полицијата). Иако законските одредби за заштита од семејно насилство предвидуваат обезбедување на бесплатна здравствена заштита за жртвите, што значи и бесплатно издавање на медицински потврди, судиите нагласија дека во пракса здравствените установи не ја исполнуваат оваа законска обврска. Во вакви ситуации постапката се одолговлекува поради изведување на дополнителни докази, како што се исказите на сведоците. Според судиите, Законот за бесплатна правна помош воопшто не е применлив во овие ситуации со оглед на тоа што рокот за одлучување по поднесувањето на барањето е доста долг, при што дури и корисниците на бесплатната правна помош не се ослободени од судските такси и самите треба да обезбедат средства за собирање на доказите.

Во однос на предлозите за изрекување на ПМЗ, од страна на судиите беше истакната несоодветноста на подготвените предлози од страна на МВР, што резултира со одолговлекување на судската постапка. Ова се однесува на предлозите за изрекување на мерките забрана за контактирање и отстранување на насилникот од домот за кои судската постапка е итна.

Ефикасноста на постапката за изрекување на привремени мерки за заштита, односно брзината на постапувањето на судиите зависи од различната судска пракса. Имено, постои различна пракса кај судиите во однос на тоа кои докази им се доволни и колку време им е потребно за да донесат решение за изрекување на предложените привремени мерки за заштита. Итноста во постапувањето во граѓанските судски постапки за изрекување на привремени мерки за заштита налага ангажирање на судиите и постапување по работното време или за време на викенди и празници. Според кажувањата на судиите, проблем се јавува при изрекувањето на мерката „отстранување од домот и забрана за приближување“, кога предлогот од страна на МВР треба да биде поднесен во време во кое судот не работи. Во вакви ситуации се случувало судиите за време на ноќните часови да бидат повикани од МВР, меѓутоа без физички пристап до судот, судиите не се во можност да го подготват решението за изрекување на мерката.

По изрекувањето на ПМЗ од страна на судот, изостанува нивно ефективно спроведување од страна на институциите што се надлежни за тоа. Според кажувањето на судиите, при спроведувањето на изречените привремени мерки за заштита со поголеми тешкотии се соочуваат институциите што се вклучени во спроведувањето на мерките задолжително лекување и отстранување на насилникот од домот.

За судиите е особено загрижувачко отсуството на механизам за санкционирање на сторителите што не ги почитуваат изречените ПМЗ.

Судиите, како клучен недостиг во обезбедување на судската заштита, го истакнаа непостоењето на судска евиденција на случаите на семејно насилство. Водењето на посебна база на податоци за судските предмети поврзани со семејно насилство е од суштинско значење за следење на начинот на постапување на судиите и за преземање на активности за унапредување на судската заштита. Предметите поврзани со семејното насилство не се евидентираат посебно во електронската база на податоци во основните судови. Судиите предлагаат сите предмети поврзани со еден случај на семејно насилство да се водат кај еден судија, на пр. бракоразводна постапка, доделувањето на децата и постапката за изрекување на ПМЗ. Предуслов за ваквата организација на работата во судот е водењето на посебна евиденција за случаите на семејно насилство. Од друга страна, ова е неопходно со цел да се обезбеди ефективна правна заштита за жените што претрпеле семејно насилство и повикување на одговорност на сторителите. Имено, во пракса често се случува судија да одлучува без да има сознанија за други судски постапки што се водат против сторителите на семејно насилство, што доведува до несоодветно согледување на проблемот и справување со него. Ова се случува во ситуација кога жртвата или ЈО го немаат наведено тој податок. Доколку постои посебна база за семејно насилство, податоците од ваков вид ќе им бидат достапни на судиите при одлучувањето и одмерувањето на казната.

Генерален е заклучокот дека досега судиите од основните судови не се вклучени, ниту се консултирани во процесите на усвојување, односно менување и дополнување на законската рамка за заштита од семејно насилство. Многу мал дел од судиите воопшто биле вклучени и консултирани како практичари за тоа како да се унапредат одредени аспекти во спроведувањето на Законот.

КРИВИЧНОПРАВЕН СИСТЕМ НА ЗАШТИТА ВО СЛУЧАИ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Лични искуства на жени што претрпеле семејно насилство

Од исказите на жените што претрпеле семејно насилство, пријавувањето на насилството започнува во полициска станица, односно полиција, која всушност е задолжена за обезбедување на првична помош и заштита. За жал, изјавите укажуваат на тоа дека жените што претрпеле семејно насилство не се задоволни од постапувањето на полициските службеници. Според нив полицијата нема разбирање за нивниот проблем и оттука нивната реакција е ненавремена и задоцнета. Во насока на овој нивен став е и изјавата на една од жртвите: *„Полицијата има задоцнета реакција, од денот кога го пријавив, полицијата го повика по две недели“*. За ненавременото постапување сведочи и следната изјава: *„Последното кога ме удри ми помогнаа луѓе да станам, вратам на полиција, јок, полицијата ја нема, не излегува на терен. Дали дека тој беше кај нив, бааѓи време помина, не знам што е работата. Од полицијата сум тотално разочарана. Си ја префрлаат топката од еден на друг“*.

Дел од жените изјавија дека полицијата не верува во нивниот исказ и нема разбирање за состојбата во која се наоѓаат: *„Кога отидов јас во полициска станица, им ја покажав раката ми рекоа тоа не е ништо само набиеници. А на лекар ме снимаа и ми ја преврзаа цела рака. Јас кога се вратив дома од лекар, тој веќе беше пуштен, го држеле само неколку часа“*; *„Јас во полиција не верувам, не ми веруваат на исказот кој сум го дала“*; *„Од сто пати пријавување и одење, тие три пати ќе евидентираат“*. Незадоволството од односот на полицијата, во смисла на потценување на тежината на проблемите е присутен и кај една од жртвите кога се пожалила на полицијата дека нејзиниот син зависник од наркотици почнал да ги изнесува работите од домот, на што полицијата одговорила: *„Па што си излегла кога ти било за стварите“*.

Посебно загрижуваат изјавите за несоодветното постапување и преземање на соодветни превентивни мерки кај жените што претрпеле сериозно физичко насилство. За ова сведочат дел од изјавите на жените: *„И во полиција кажав дека има пиштол, ама ништо не преземаа“*; или пак: *„Ја зимаше својата ќерка од школо како заложник за да му дадам пари...зависник од наркотици е. Ако не му однесам пари не ја пушта да оди во училиште. Јас алармирам до ЦСР, тој до полиција, а полицијата не реагира воопшто. А ЦСР ми вика одреден период да не оди на училиште“*.

Во однос на тоа дали се чувствуваат безбедно и заштитено по пријавувањето во полициска станица, дел од жените што претрпеле семејно насилство изјавија дека чувството на безбедност го имале само додека биле во полициска станица или додека полицијата била во нивниот дом, но потоа се чувствуваат уште повеќе несигурно и незаштитено. *„Да, само 24 часа го задржуваат и после тоа е слободен, што сака да направи“* или пак: *„Знаев дека има пиштол и тоа ме плашеше. Закани постојани по живот за мене и децата, ноќни телефонски малтретирања, на работа, и по мои колешки, по адвокатката и на децата, што е најстрашно. Не знам како сум жива, ми има репетирано пиштол на мене од кола“*, изјава на една од жените.

Мал дел од жените изјавја дека се задоволни од информациите и објаснувањето што го добиле од полицијата во однос на тоа што презема полицијата во нивниот случај, за што сведочат повеќе изјави на жени: *„Се обидоа да ми објаснат дека насилството е казниво. Си можела да*

го пријавуваш по секое сторено дејствие на насилство“. „Јас за прв пат во мојот живот сум во полиција и нормално имав паника, ми беше страв, бидејќи не знаев што се случува. Пуштија кривична пријава, но јас не знаев што значи тоа, јас ги прашав што е тоа кривична пријава, што значи тоа. А тие ми одговорија, за тоа што ве тепал. Не ми беа јасни информациите што ми ги дадоа од полиција, ниту како да се заштитам“.

За разлика од постоењето на дециден став за незадоволството од постапувањето на полицијата, жените што претрпеле семејно насилство немаат јасно изразен став во однос на постапувањето на обвинителите. Ова е така поради фактот што главна должност на обвинителите е да ги гонат сторителите на кривични дела, па оттука и верувањето дека обвинителите тоа и го прават.

Жените што претрпеле насилство имаат свои ставови за задоволството од текот и исходот на судската постапка. Најголем број од жените се незадоволни од изречените казни и тоа: „Само условно го казнуваат, казни го три, четири месеци да е под казна, па да види што е“; „Казните кои беа изречени се преблагы, а тој е повратник, делото го повтори неколку пати“. Една од жените изрази разочарување и од Апелациониот суд, кој ја преиначил првостепената судска одлука од осудителна со казна затвор во условна казна, иако станувало збор за лице сторител на повеќе дејства на семејно насилство. Вредна е да се спомене и изјавата на една од жените што претрпела семејно насилство, според која по повеќе обиди правдата конечно го стигнала насилникот: „Има четири пресуди за кривично дело загрозување на сигурноста и предизвикување на општа опасност. Еден од судиите, се најде доблесен и му изрече ефективна казна затвор од 6 месеци за кривично дело телесна повреда и присилба“. Повеќето од жените што претрпеле семејно насилство сметаат дека судството е бавно и тромаво и според нив едно се зборува, а друго се случува во реалноста. Во однос на чувството на безбедност во текот на судската постапка, една од жените изјави дека не била безбедна во судот и покрај присуството на полицијата. Имено, по излегувањето на пауза по рочиштето, насилникот успеал да ја удри со глава. Ниту една од жените што претрпеле семејно насилство не изјави дека била информирана за постапките и можностите за остварување на надомест за сторена нематеријална штета како резултат на семејното насилство.

Постапување на полицијата

Постои разбирање и познавање на дефинираниот мандат и улогата од страна на претставниците на секторите за внатрешни работи (полицијата) во однос на обезбедување на заштита на жените што претрпеле семејно насилство. Сите претставници на полицијата (началник на одделение за семејно насилство, виш инспектор при одделение за семејно насилство, инспектори за семејно насилство и малолетничка деликвенција) посочија дека нивната примарна улога е да ѝ се помогне на жената да биде заштитена и да се спречи таков вид на однесување од страна на сторителот на семејно насилство.

Во однос на тоа каков вид на помош и заштита најчесто бараат жените што претрпеле семејно насилство од страна на полициските службеници, секторите за внатрешни работи посочија дека жртвите бараат најпрво полицијата да го оневозможи сторителот да продолжи со насилството, како и нивно згрижување затоа што стравуваат од повторување на дејствата на семејно насилство. Еден од секторите за внатрешни работи посочи дека жртвите бараат и насилникот да биде отстранет од домот, како и негова кривична одговорност. Претставниците посочија дека кога жената што претрпела семејно насилство ќе им се обрати, тие ја информираат за законските

можности за заштита. Два од секторите сметаат дека жените се во доволна мера информирани за своите законски права, односно за обезбедување на заштита од семејно насилство. Според овие претставници алармантниот тренд на зголемување на евидентирани кривични дела поврзани со семејно насилство единствено се должи на зголемената свесност и едуцираност за оваа појава.

Со исклучок на еден од секторите за внатрешни работи каде проценката се прави од страна на мултисекторски тим, останатите сектори за внатрешни работи посочија дека дежурниот полициски службеник кај кого е пријавено семејното насилство лично ја врши проценката за тежината на делото. Полициските службеници не се соочуваат со тешкотии при утврдување на безбедносниот ризик по жртвата. Имено, немањето на тешкотии според еден од секторите за внатрешни работи пред сè се должи на тоа што проценката се прави заеднички од страна на мултисекторскиот тим, како и поради фактот дека се ретки случаите на зголемен ризик во делата на семејно насилство каде тие постапувале. Вака изјавија дел од претставниците на секторите за внатрешни работи: „Искусството говори дека немаме употреба на огнено оружје или нож, односно најголем број се вербални закани и физички напад, како и закана со некој предмет од домаќинството (што се нашло при рака)“; и: „Нашето искуство говори дека оцената што ја даваме за безбедносниот ризик по разговорот со сите засегнати страни е дека насилникот прифаќа да биде вратен во семејството со ветување дека нема да го повтори делото“. Ваквите изјави укажуваат на загрижувачки факти, поврзани со проценката на насилството, а тоа е дека според дел од полициските службеници вербалните закани, физичкиот напад и заканите со предмет од домаќинството не се сметаат за безбедносен ризик, па доколку постои ветување дека сторителот нема да го повтори делото, тој не се отстранува од домот, туку се враќа во семејството.

Во голема мера овие изнесени изјави корелираат со ставовите и на други два сектори за внатрешни работи. Имено, според сознанијата добиени од еден претставник на секторите за внатрешни работи, во голем број од случаите жените пријавуваат семејни проблеми и расправи каде не постои загрозување на сигурноста и за кои не може да биде поднесена кривична пријава, па оттаму тие дела ги третираат како поплаки. Вториот претставник посочи дека доколку станува збор за вербална расправија и во случај кога полицискиот службеник ќе процени дека сторителот нема да го повтори делото, се констатира дека станува збор за поплака, а лицето сторител може да биде усно предупредено. Доколку се процени дека природата на поплаката е од „посериозен вид“, тогаш лицето може да биде повикано во полициска станица, а водичот за превенција на безбедносниот реон може писмено да го предупреди и да биде изработена службена белешка. Претставниците на секторите за внатрешни работи не укажаа на суштинскиот проблем, а тоа е дека пријавите за семејно насилство што содржат елементи на кривичното дело - телесна повреда, а кои поради непостоењето на волја/предлог од страна на жената што претрпела семејно насилство за понатамошно постапување на предметот, исто така се евидентираат како поплака. Воедно, се поставува прашањето на кој начин полицискиот службеник врши проценка дали станува збор за поплака од „посериозен вид“, и доколку според проценката навистина станува збор за ваква поплака, тогаш дали тоа би требало да резултира единствено со писмено предупредување⁵⁹ како и кај другите кривични дела. Ова дотолку повеќе доколку се има предвид

⁵⁹ Изрекувањето на писменото предупредување е овластување на полицијата која тоа го презема во случаи кога од однесувањето на едно лице постои хипотетичка можност да се доведе во опасност безбедноста на други лица, во конкретниот случај безбедноста на жртвата, децата или другите членови на семејството. Член 54 од Закон за полиција, Службен весник на Република Македонија, бр. 114/2006, 6/2009, 145/2012, 41/2014, 33/2015, 31/2016, 106/2016 и 120/2016.

природата и динамиката на семејното насилство кое претставува матрица на однесување што циклично се повторува, интезивира и ескалира во зголемено насилство.

Од ова можеме да констатираме дека „немањето на тешкотии кај полициските службеници во правењето на проценка на ризик по животот и телесниот интегритет на жртвата“ од страна на полициските службеници, всушност подразбира препознавање на безбедносни ризици како такви. Оттука, несоодветната лична проценка за тежината на стореното семејно насилство мошне често може да имплицира непостапување на полициските службеници дури и кога насилството е од поголеми размери. Востановената пракса на (не)интервенирање во т.н. „неитни случаи“ доведува до обесхрабрување на жените повторно да го пријават семејното насилство, притоа создавајќи перцепција дека насилството што им се случува не е доволно „сериозно“ и за него нема потреба од непосредна итна интервенција. Дел од причините за ваквото непостапување на полициските службеници може да се резултат на повеќе причини, како што се препознавање на психичкото и сексуалното семејно насилство и незапознаеност со нивната законска регулираност.

Во однос на повторувањето на делата за семејно насилство, претставниците од секторите за внатрешни работи посочија дека во пракса се случува жената што го повлекла предлогот за кривично гонење, повторно да пријави семејно насилство против истиот сторител, но не се води евиденција за поднесени пријави по сторител. Не постои можност ниту да се следи повлекувањето на предлогот за кривично гонење, доколку тој е повлечен во фаза во која е веќе поднесен обвинителен предлог. Во тој случај јавното обвинителство се откажува од натамошно гонење, а одлуката ја донесува надлежниот основен суд. За ваквата донесена одбивателна пресуда полицијата не добива известување од судот, со што таа не е во можност да ги следи повлечените предлози за кривично гонење. Обврската на судот е само да го извести јавното обвинителство, кое е странка во постапката, па потоа обвинителството да ја извести полицијата. Полицијата добива повратно известување, доколку кривичната постапка заврши со правосилна пресуда, која тие ја документираат.

Од горе кажаното произлегува потребата од подетално анализирање на два аспекти од постапувањето на полициските службеници, односно дали се врши соодветно квалификување на одредена пријава за семејно насилство, според тоа дали постои или не сериозна опасност по животот и физичкиот интегритет на жртвата, од што зависи дали делото ќе биде евидентирано како кривична пријава или како поплака и второ, дали постои начин за следење на повторувањето на сторени дела на семејно насилство од страна на ист сторител преку пријавените поплаки, особено ако станува збор за поплака од „посериозен вид“ или поплака која содржи елементи на кривично дело. Освен тоа, постои и потреба да бидат анализирани и повлечените предлози за кривично гонење во текот на судската постапка, доколку жената што претрпела семејно насилство против истото лице повторно пријавува семејно насилство во полициската станица.

Во итните случаи, доколку при увидот на местото на настанот полициските службеници забележат потешки повреди (телесни или психички) на жртвата тие се должни да повикаат итна медицинска помош⁶⁰. Практиката на дел од секторите за внатрешни работи покажува дека полициските службеници ги сметаат за повреди единствено телесните/физичките повреди. Во ваков случај ја упатуваат жената што претрпела семејно насилство во здравствена установа,

⁶⁰ Точка 2.7. од Заедничкиот протокол за постапување во случаи на семејно насилство дава јасна и прецизна инструкција за полициските службеници кои постапуваат во случаи на семејно насилство: „Во случаи на потешки повреди (телесни или психички) на жртвата/ сторителот, полициските службеници повикуваат итна медицинска помош“.

наместо да повикаат итна медицинска помош. Ваквото постапување укажува на постоење на пракса каде единствено се препознава и се постапува кога постојат физички повреди како резултат на семејното насилство.

Постапување на основните јавни обвинителства

Претставниците на основните јавни обвинителства во целост ја разбираат утврдената законска надлежност на јавниот обвинител во однос на постапување во случаи на семејно насилство. Имено, обвинителството, но исто така и полицијата и судиите, се должни да постапуваат со посебна грижа спрема жртвите на кривични дела, потоа ранливите категории на жртви и жртвите на кривични дела против половата слобода и половиот морал, човечноста и меѓународното право, притоа давајќи им поуки за нивните права и водејќи грижа за нивните интереси при донесувањето на одлуки за кривично гонење. Во таа насока ги посочија и ги поздравиле донесените измени во Законот за кривична постапка во 2010 година во однос на жртвите на кривични дела, ранливите категории на жртви, како и жртви на кривични дела против половата слобода и морал. Воедно, го истакнаа нивниот законски мандат и должност предвиден во Законот за кривична постапка, по направена проценка и утврдена потреба од посебна заштита на жртвите, да предложат до судијата донесување на одлука за соодветни мерки на процесна заштита.

Во однос на дејствата што ги преземаат обвинителствата по примањето на кривичната пријава за семејно насилство, претставниците на едно од нив истакнаа дека исклучително е важно јавниот обвинител да има информации за одредено семејно насилство, да не чека поднесување на кривична пријава од надлежните органи или поединци, туку да постапува самоиницијативно согласно со своето законско овластување. Доволно е јавниот обвинител да го констатира настанот, а потоа да ги информира центарот за социјална работа и полицијата заради нивно вклучување во обезбедување на соодветна заштита на жените што претрпеле семејно насилство.

Во основните јавни обвинителства не постои конкретно одделение или пак посебни обвинители што постапуваат во предметите за семејно насилство. Исклучок претставува Основното јавно обвинителство во Скопје, каде постои специјализиран оддел за насилен криминал, во кој спаѓаат и кривичните дела за насилство врз жени, па обвинителите што работат во овој оддел работат и на предметите за семејно насилство. Сите претставници од основните јавни обвинителства посочуваат дека јавните обвинители поседуваат стручност за работа на ваков вид дела за што претходно посетувале обуки за работа со деца жртви на кривични дела, жртви на сексуално и семејно насилство и тие можат да ги разграничат. Ваквите видови на сензитивни случаи каде што жртви се деца или жени, јавните обвинители ги третираат со посебен приоритет, при што првите преземени чекори и дејства поради итноста се остваруваат и преку телефон. Нивниот став е дека постои потреба од специјализирање на јавните обвинители во однос на дела поврзани со насилство врз жени, со посебен фокус на семејното насилство.

Предвидениот законски рок во предистражната постапка од 30 дена, во кој државните органи, органите на единиците на локална самоуправа, правни и физички лица треба да достават податоци, известувања, документи, предмети и списи до јавното обвинителство, е доволен и јавните обвинители сметаат дека нема потреба од негово продолжување.

Најчести кривични дела за кои се поднесени кривични пријави за семејно насилство до основните јавни обвинителства се телесната повреда при семејно насилство (член 130 став 2) и загрозување на сигурноста при семејно насилство (член 144 став 2).

Една од законските можности на јавниот обвинител за завршување на предистражната постапка е решението за отфрлање на кривичната пријава. Според дел од јавните обвинителства најчесто постојат две причини за отфрлање на кривичните пријави, првата е повлекување на предлогот за кривично гонење од страна на жената што претрпела семејно насилство, а втората е непостоење на основано сомневање дека пријавениот го сторил кривичното дело, односно немање на доволен број докази дека делото е сторено. Поради првата причина, едно од обвинителствата смета дека кривичното дело телесна повреда при вршење на семејно насилство не треба да се гони по предлог на жртвата, туку по службена должност од страна на државата, односно јавниот обвинител. Но, за разлика од ваквиот став, едно од обвинителствата смета дека е позитивно решението за кривично гонење по предлог на оштетената. Во најголем дел, овој став се должи на размислувањата дека: *„семејните расправи не треба да се гонат кривично од страна на државата и доколку тоа би било регулирано поинаку, тоа би значело непотребно продуцирање и оптоварување на судот со водење на судски постапки за семејни расправи“*.

Според претставниците на јавните обвинителства, условните казни за кривичните дела за семејно насилство за кои затворската казна се движи од 3 месеци до 3 години⁶¹ се ефективни. Имено, доколку судот донесе пресуда дека сторителот не смее да го повтори делото во рок од одреден период, тогаш тој навистина се придржува на оваа пресуда бидејќи е свесен дека може да биде осуден до 3 години затвор.

Ставот е идентичен и кога станува збор за кривичното дело - Загрозување на сигурноста при семејно насилство, кое се гони по службена должност каде најчесто станува збор за лица што за прв пат се јавуваат како сторители и затоа јавните обвинителства предлагаат сторителите да бидат казнети со условни казни: *„Сметаме дека на овој начин, односно со заканување дека ако го повтори семејното насилство ќе следи затворска казна, сторителот го поправа своето поведење. Освен казнувањето, за спречување и намалување на семејното насилство треба да се користат и други алтернативни методи, како што е советувањето и слично“*. Кога станува збор за ова кривично дело, често се случува жртвата да не дојде да даде исказ, кој најчесто е единствениот вербален доказ дека се случило семејното насилство, па во такви случаи јавниот обвинител ја отфрла кривичната пријава. Според нив, ваквите постапувања во еден дел се должат на фактот што: *„партнерите се помириле, состојбите се подобриле“* или пак: *„не може да се очекува жртвата да даде исказ против насилникот, а потоа да продолжи да живее со него во истата куќа“*.

За жал можеме да констатираме дека сè додека не постои систем за континуирано следење на состојбите во однос на повторувањето на дејствата на семејно насилство од страна на ист сторител, сè дотогаш не можеме со сигурност да тврдиме дали односите помеѓу партнерите се подобрени или пак жената што претрпела семејно насилство поради заедничкото живеење со насилникот и постоењето на насилство, притисок или влијание не може да даде изјава во поткрепа на негово кривично гонење.

Основните јавни обвинителства укажаа на постоење на позитивна соработка со полицијата, солиден квалитет на поднесените кривични пријави за семејно насилство од нивна страна, но и активен ангажман на полицијата до поднесување на обвинителен предлог. Постојат и случаи кога

⁶¹ Присилба (чл. 139 ст. 2); противправно лишување од слобода (чл. 140 ст. 2), загрозување на сигурноста (чл. 144 ст. 2) и телесна повреда (чл. 130 ст. 2) од Кривичниот законик.

иако одредено кривично дело според кривичната пријава на полицијата е квалификувано како телесна повреда и за него е поднесен предлог за кривично гонење од страна на оштетената, сепак може да се случи јавниот обвинител во фазата на прибирање на докази да го преквалификува делото во друго кривично дело за семејно насилство, за кое постапката се води по службена должност. Тоа значи дека правната квалификација наведена во кривичната пријава не го обврзува јавниот обвинител на кривичен прогон за тоа кривично дело. Јавните обвинители сметаат дека ваквото преквалификување не значи несоодветна подготовка на кривичната пријава, туку, напротив, преквалификација како резултат на дополнително прибрани докази, како што се на пример изјави на сведоци или материјални докази.

Постапување на судиите во кривични постапки за заштита од семејно насилство

Интервјуираните судии кривичари ја истакнаа основната улога на судовите, односно со брзо и ефикасно процесуирање на предметите да обезбедат адекватна заштита на жените жртви на насилство, а воедно да обезбедат и недискриминација со донесување на своите одлуки од областа на семејното насилство, трговија со жени, сексуалното насилство, насилството врз сексуалните работнички. Според нив, правниот систем во РМ со донесувањето на повеќе законски решенија обезбедува процесна и материјална заштита на жените што претрпеле семејно насилство.

Судиите истакнаа дека постои соодветно регулирање на сите форми на семејно насилство (психичко, физичко и сексуално), законски предвидени построги казни за сторителите на семејно насилство, како и гонење по службена должност. За нив несоодветно е предвидена обврската за кривично гонење за делото телесна повреда, односно наместо по предлог потребно е да се презема по службена должност од страна на јавниот обвинител. Судиите ја истакнаа потребата од постојано унапредување на законската рамка во однос на насилство врз жените преку нејзино усогласување и следење на светските искуства за успешна заштита на жените што претрпеле семејно насилство. Посебно беше истакната и потребата од унапредување на одделни аспекти од постапувањето на судиите во смисла на континуирана едукација и отворање на посебни судски одделенија кои исклучиво ќе се занимаваат со оваа проблематика. Во однос на континуираната едукација на судиите беше истакнато дека таа ја спроведува Академијата за обука на судии и јавни обвинители со цел тие да се сензибилизираат како и на кој начин да постапуваат со жените што претрпеле насилство. Ваквите едукации сметаат дека најчесто се сведуваат на едноставни предавања од кои судиите и јавните обвинители не можат да се стекнат со адекватни познавања и сензибилност при постапување во предмети за насилство врз жени.

Во врска со казнената политика на државата во однос на сторителите на семејно насилство, беше посочено дека Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната претставува воспоставена рамка во која судот е должен да се движи при определување на видот и висината на казната. Судовите најчесто внимаваат на ваквите законски одредби и децидно ги спроведуваат кога станува збор за потешок вид на извршени кривични дела од областа на насилство врз жени. Има отстапување при одредување на видот и висината на казната во однос на кривични дела кои во себе содржат насилни елементи, а за кои е предвидена скратена постапка бидејќи најчесто сторителите на ваков вид на кривични дела се јавуваат за прв пат како извршители и во тие случаи судот оди кон тоа да се постигнат целите на казнување, односно да не се повтори насилството и доколку судот добие таква проценка најчесто спрема сторителот изрекува алтернативна мерка, бидејќи во спротивно целта на казнување би била одмаздничка

а не превенирање и спречување на идни насилства. Постојат исклучоци кога за сторители кои делото го сториле прв пат може да биде изречена и казна затвор.

Во однос на заштитата на жените што претрпеле семејно насилство, одредени судии посочија дека во нивната судска пракса, односно во кривичните постапки за семејно насилство најчесто жените се откажуваат од она што е нивна заштита. Тоа го прават со одбивање да дадат исказ или со повлекување на предлогот за кривично гонење. Перцепцијата на судиите е дека жената на почетокот на постапката се чувствува многу повредена, што кај неа предизвикува реакција да го пријави случајот во полиција и во јавно обвинителство. Ова го прават со цел сторителот да биде казнет, но поради тоа што во судската постапка не се реагира брзо, често се случува жената што претрпела семејно насилство и сторителот на насилството да ги подобрат односите: *„Жртвите доаѓаат во состојба да не сакаат да сведочат или го повлекуваат предлогот и со тоа се губи ефектот во преземените дејствија на државата, а лицата се враќаат во истата средина. Тоа значи дека не се изменети условите за да не се повтори делото“.*

Мандатот на судиите согласно со новиот Закон за кривична постапка е суштински изменет. Имено, тој, менувајќи го принципот на утврдување на вистина од материјална во процесна, во целост ја измени позицијата на жената што претрпела семејно насилство. Па така, досегашниот принцип на материјална вистина, кој подразбираше должност на судот да изведува докази, сега е сменет и новиот принцип на процесна вистина подразбира предлагање и изведување на оние докази што странките (јавниот обвинител и жената што претрпела семејно насилство) ќе ги докажат во текот на главната расправа. Сето ова индиректно се рефлектира на текот и исходот на постапката, при што еден од судиите посочи дека доколку жената не изјави дека извршила пријавување на сторителот во неколку наврати пред надлежните органи, тогаш судот нема да ја знае историјата на проблемот со кој се соочувала жртвата: *„Според новиот ЗКП жртвата може да достави доказ дека пријавила. Сакам да појаснам дека Судот не бара ништо или нема да ги земе во предвид одредени докази ако жртвата не каже или не ги приложи. ЈО ако не се заинтересира да даде слика за сторителот пред судот, јас како судија немам право да барам податоци во тој контекст. Со други зборови кажано, жртвата и ЈО треба да презентираат валидни докази пред Судот“.*

Постои единствен став од страна на судиите за подобрување на системот за евидентирање на кривичните и граѓанските судски постапки. Воедно, беше посочено дека казнената евиденција не ги содржи сите потребни податоци за сторителот на семејно насилство.

ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Сознанијата добиени од жртвите на трговија со луѓе и интервјуираните професионалци што постапуваат во овие случаи упатуваат на еден генерален заклучок, а тоа е дека жртвите во пракса сè уште се соочуваат со неспроведување на мерките за помош и заштита, неинформираност за своите права, повторна изложеност на виктимизација во текот на постапките и неможност да го остварат правото на надомест на штета.

Во однос на прашањето каде се обратиле и каков бил односот на надлежните институции за помош и поддршка кон жртвите, најголем број жртви на трговија со луѓе првичен контакт имале со полицијата и социјалните работници, кои воедно се и институции задолжени за нивна идентификација. Жртвите што се приклучиле кон кривичниот прогон и биле вклучени во судската

постапка биле во директен контакт со судиите и јавните обвинители, а во текот на процесот на поддршка имале контакти и со други институции, како што се образование и здравство ⁶². Жртвите изјавија дека најмалку се задоволни од односот на полицијата, чие однесување било грубо, биле изложени на потсмев, имало дофрлање на недолични зборови и однесување: *„Тие не ни помагаат, тие нè малтретираат, добив шамар, ме третираше како проститутка, ме фати за коса, ми викаше, а јас му кажував дека сè што му кажувам е вистина, а тој се смееше и ми велеше дека лажам“*. *„Како одеше со клиентите? Дали имаше односи со заштита или без? Дали ти беше убаво?“*

Од друга стана пак, претставникот на Министерството за внатрешни работи посочи дека еден од клучните проблеми е тоа што на локално ниво во секторите за внатрешни работи нема назначени полициски службеници, кои би постапувале исклучиво во случаи на трговија со луѓе, односно нема обучен кадар кој би постапувал според Стандардните оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе.

Во однос на постапувањето на јавните обвинителите и судиите, една од тргуваните жени изјави: *„Судиите мене не ми се погодија, незаинтересирани беа. До сега требеше да заврши судскиот процес, седум години се одолговлекува. Јас бев соочена со сторителите, иако бев малолетна и судијата застана на страна на обвинетите. Мислам дека судијата не смее да зазема страни“* (судската постапка се водела пред измена на Законот за кривична постапка во 2010 година). Воедно, жртвите изјавија дека во текот на судските постапки им се поставуваат прашања кои не се пријатни за одговарање, а се инсистирало тие да се одговорат. Имале чувство дека судиите се однесуваат кон нив со осуда и потсмев.

Во односна степенот на информираност за нивните права од страна на надлежните институции, жртвите изјавија дека добиле информации за можноста да се приклучат кон кривичниот прогон и за расположливите сервиси што им биле понудени да ги користат на доброволна основа, како што се: сместување во Центарот за жртви, психосоцијална помош, здравствена заштита, вклучување во процесот на образованието, посета на работнички курсеви и слично. Воедно биле информирани зошто се повикани во институцијата, како и за потребата во текот на постапката да присуствува родител или старател за лицата што се деца или биле деца за време на постапката. Текот на постапката (интервјуто) не им бил објаснет.

Исто така, една од жртвите, која била сместена во Центарот за жртви на трговија со луѓе, посочи дека не била информирана дека има период за размислување и донесување на конечна одлука за покренување на кривична постапка против сторителите. Имено, по исцрпните испитувања во полициска станица, каде била задржана повеќе од девет часа, жртвата вели дека одлуката ја донела набрзина: *„Јас не знаев точно што е тоа, но за да се спасам и да избегам од полициската станица се согласив и потпишав сè што ми рекоа“*.

Ниту една од институциите не обезбедила правен застапник на жртвите, кој би ги заштитил нивните права и интереси, ниту пак ги известиле дека постои можност за добивање на бесплатна

⁶² Осумте лица вклучени во фокус-групата побарале помош од институции, првично сите се обратиле во полициска станица, потоа седум од нив побарале помош во надлежните центри за социјална работа. За пет лица покрената е судска постапка и лицата имале контакт со јавни обвинители и судии, а останатите три лица не сакале да поднесат кривична пријава против сторителите. Во два случаи се упатени на здравствени прегледи (судска медицина), неврологија, кардиологија и хематологија. Во три случаи лицата имале контакт со образовни институции.

правна помош обезбедена од страна на државата. Правен застапник бил обезбеден од страна на Отворена порта или тој бил приватно ангажиран од страна на жртвите. Во овие случаи жртвите биле подготвени пред судењето и биле запознати со можноста дека имаат право да бараат надомест за сторена нематеријална штета. Но, во останатите случаи првата средба со правниот застапник жртвите ја оствариле на самиот ден на судењето, кога на жртвите им бил образложен процесот и текот на судењето. Тие истакнале дека фазите на постапката се прилично непознати за нив, односно не добиле никакво известување за текот на постапката, донесената одлука за стореното кривично дело, како и одлуката за нивното барање за надомест на нематеријална штета.

Жртвите изјавија дека нивното искуство како сведоци во постапката било мошне непријатно. Една жртва изјави: *„Не ми беше убаво, не се чувствував пријатно зошто тогаш имав многу стресови, а во исто време прашањата што ми ги поставуваа не ми беа пријатни затоа што во судницата имаше и мажи, не беа само жени“.*

Карактеристичен е случајот на една од жртвите на трговија со луѓе, која посочи дека поради присуството на обвинетите на рочиштето се чувствувала повторно виктимизирано и небезбедно: *„Судскиот процес до сега требеше да биде завршен, 7 години се одолговлекува. На самото судење се чувствував страшно затоа што судијата заведе страна на сторителите, а мене ме сметаше за виновна, дури дозволи еден од сторителите да ми се приближи во самата судница. Јас се чувствував многу небезбедна. Траењето на процесот е многу долг, трае 7 години, а завршница сè уште нема. Во текот на годините се менуваа неколку судии. Последниот судија инсистираше да се сретне со мене, не ми зеде изјава, мислам дека само физички сакаше да ме види. Јас се чувствував како повторно да започнува мојот судски процес“.* Во наведениот случај судијата инсистирал на сослушување на жртвата по трет пат и покрај укажувањата на јавниот обвинител на законските одредби за сведочење на жртвите на трговија со луѓе (лицето било малолетно во моментот на кривичното дело) и можноста за ревиктимизација на жртвата (по одминати седум години повторно да се потсетува и трауматизира).

Воедно жртвата посочи на должината и неизвесноста на судската постапка: *„Не сум задоволна од самата постапка, правда нема во мојот случај. Постојано се одолговлекува одлуката, не знам што ќе биде понатаму. Секој миг очекувам повторно да бидам повикана на суд. Тоа постојано ми создава притисок и чувствувам страв. Еден од сторителите е во бегство, доколку го фатат повторно ќе ме повикаат на суд за сведочење. Сакам еднаш засекогаш да се стави крај на процесот.“*

Во однос на прашањата за достапност на услугите за помош, поддршка и заштита на жртвите на трговија со луѓе, интервјуираните професионалци истакнаа дека иако постои законска рамка за обезбедување на ваквиот тип на услуги, сепак таа не се применува во пракса. Имено, претставникот од Центарот за социјална работа укажа на потребата од обезбедување на финансиски средства за работењето на Центарот за жртви на трговија со луѓе, воден од здружението на граѓани Отворена порта - Ла Страда, кој претставува единствен сервис за сместување, психосоцијална поддршка и правна помош. Исто така, претставникот посочи дека услугите за реинтеграција на жртвите реално не се достапни на локално ниво поради недостиг на капацитети на подрачните единици на надлежните институции и единиците на локална самоуправа. Во моментот нив можат да ги добијат само жртвите сместени во Центарот за жртви, кој се наоѓа во Скопје.

СЕКСУАЛНА РАБОТА

Сознанијата добиени од сексуалните работнички упатуваат на податокот дека сите сексуални работнички претрпеле некоја форма на насилство од различни сторители. Освен клиентите и партнерите, и институциите исто така се јавуваат како сторители на прекршувањето на правата на сексуалните работнички.

Според нивните кажувања не секое насилство треба се пријавува. Дел од нив сметаат дека насилство од кое нема видливи повреди не треба да се пријавува, додека други сметаат дека секое насилство треба да биде пријавено и санкционирано. Во пракса, најголем дел од насилството останува неказнето поради непостапувањето на полицијата во оние случаи што биле пријавени. Сексуалните работнички посочија низа конкретни примери на лични искуства и сведоштва за несоодветно постапување на полицијата, кое ги обесхрабрува да го пријават насилството. Една од сексуалните работнички, која работи на улица во Скопје, се соочила со тројца напаѓачи кои ѝ нанеле видливи повреди по лицето и телото при обид насилно да ја однесат со возило. Непосредно по настанот, полициско комбе вршело рутинска контрола на реонот каде се случил настанот при што сексуалната работничка им го раскажала настанот, побарала помош и им ги посочила регистарските таблички од возилото на напаѓачите. Одговорот на овластените службени лица бил: „Како не те земале и не те обесиле.“ Слични се и искуствата на сексуалните работнички што случаите на насилство ги пријавувале во другите полициските станици низ Скопје, а каде се соочиле со понижување и исмевање од страна на овластените службени лица, наместо преземање на дејства за прибирање на докази и пронаоѓање на сторителите. Проблемот на непостапување на полицијата во случаи на насилство врз сексуалните работнички е системски. Слични искуства пријавиле и сексуалните работнички од Гостивар.

Дел од сексуалните работнички потсетија на полициската рација спроведена во ноември 2008 година како еден од исклучителните случаи на повреда на нивните права од страна на овластените полициски службени лица. Во оваа рација полицијата приведе 23 сексуални работнички без да бидат информирани за причините за приведување, за нивните минимални права додека се лишени од слобода и беа држени подолго од 22 часа во нехумани услови без храна, вода, пристап до тоалет и медицинска помош за оние што имаа потреба⁶³. Дополнително без нивна информирана согласност сите беа тестирани за ХИВ, Хепатитис Ц и други крвно преносливи инфекции, а седум од нив беа осудени за кривично дело пренесување на заразна болест. Осудата се заснова единствено на доказот дека станува збор за сексуални работнички што се носители на вирусот Хепатитис Ц, без идентификување на оштетен, ниту докажана намера за пренесување на инфекцијата.

Во однос на прашањето за сензитивноста на полициските службеници во постапувањето со сексуалните работнички, интервјуируаниот претставник, началникот на одделението за семејно насилство во Министерството за внатрешни работи, истакна дека при спроведувањето на едукациите на полициските службеници во однос на нивно сензитивизирање за ранливата положба на жртвите на семејното насилство, Министерството не е надлежно да ги сензитивизира овластените службени лица за специфичните потреби на сексуалните работнички.

⁶³ Трајаноски Жарко и др. Борба за правата на сексуалните работнички во Македонија: одговор на сексуалните работнички и на граѓанските организации на полициската акција „Сузбивање на улична проституција“, ХОПС – Опции за здрав живот, Скопје, 2015.

Сексуалните работнички во случаи на семејно насилство најчесто се обраќаат во полиција. Мал број од нив им се обраќаат на центрите за социјална работа. Две од нив споделија искуства во случаи на постапување на институциите во случаи на семејно насилство во кои тие биле жртви. Во едниот случај станува збор за Ромка која пријавила семејно насилство од страна на партнер со кого била во блиска лична врска додека во исто време е во брак со друго лице. Таа со видливи повреди по лицето и главата го пријавила случајот во полиција каде добила коментар: „Ах вие Ромите само се карате, тепате, па по два дена се мирите“, и одбиле да го евидентираат настанот. Истиот ден, случајот го пријавила и во меѓуопштински центар за социјални работи, во одделението за семејно насилство, но оттаму добила одговор дека нејзиниот случај не е семејно насилство поради тоа што таа е во брак со друго лице. Другиот случај се однесува на ситуација на долгогодишно семејно насилство кое ескалирало во моментот кога таа поднела тужба за развод на брак. Насилството било пријавено во полиција и во центарот за социјални работи, а против сторителот била поведена кривична постапка во која бил осуден на ефективна казна затвор. Според оваа сексуална работничка сите инволвирани во постапката се однесувале професионално и ѝ ја дале потребната помош и заштита.

Според изјавите на сексуалните работнички, дел од нив успеваат да остварат судска заштита. На пример, три од нив кои биле жртви на постапувањето на полицијата во полициската рација во ноември 2008 година се јавуваат како тужителки против Министерството за внатрешни работи и Основниот суд Скопје 1, Скопје поради повреда на нивното право да бидат ослободени од мачење, нехумано постапување и казнување, правото на сигурност и безбедност и правото на приватност. Оваа постапка е поведена од страна на здружението ХОПС во кое сексуалните работници добиваат бесплатна правна помош и психосоцијална поддршка, која ја одржува нивната мотивација во долгиот процес. Според нив, судијата во текот на постапката се однесувал професионално, со целосно почитување на нивното достоинство, посебно поради фактот што во нивните искази зборувале за болни искуства од критичната вечер кога беа неосновано приведени и држени во нехумани услови подолго од 20 часа, а потоа и противзаконско тестирани за крвно преносливи инфекции. Една од сексуалните работнички од Гостивар пак водеа постапка за развод на брак и кривична постапка во која таа била жртва на семејно насилство, а нејзиниот сопруг сторителот. И во двата случаи таа имала позитивно искуство од односот на судиите, посебно во случајот каде таа била жртва на семејно насилство.

ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ ПРЕКУ МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ПРАВДА И ПОДРАЧНИТЕ ОДДЕЛЕНИЈА

Генерален е впечатокот дека претставниците на Министерството за правда и подрачните одделенија добро се запознаени со Законот за бесплатна правна помош⁶⁴, со постапката за остварување на правото на бесплатна правна помош од страна на жените жртви на насилство, како и со недостигот што оневозможува обезбедување на ефективна правна заштита за овие ранливи групи. Притоа, генерален е заклучокот дека утврдените пречки за остварување на правото на бесплатна правна помош дејствуваат навистина ограничувачки за сите ранливи групи на граѓани, вклучително и за жените што претрпеле семејно насилство.

⁶⁴ Годишен извештај за примената на Законот за бесплатна правна помош за 2016 година, достапен на: <http://www.pravda.gov.mk/documents/tekst%20na%20izvestajot%20za%202016.pdf>

Жените што претрпеле семејно насилство и жртвите на трговија со луѓе се идентификувани како посебна група на корисници на бесплатна правна помош. Во годишните извештаи на Министерството за правда е наведено дека заштитата на жртвите на семејно насилство е една од правните области за кои најчесто била обезбедена правна помош од страна на државата. Податоците од подрачните одделенија на Министерството за правда укажуваат на тоа дека тие најчесто се обраќаат за обезбедување на бесплатна правна помош во бракоразводните постапки, во постапките за издршка на децата, имотните спорови и др⁶⁵.

Во делот што следува се образложени пречките со кои се соочуваат претставниците на Министерството за правда и подрачните одделенија при спроведувањето на Законот. Притоа, значајно е да се напомене дека иако податоците во овој дел главно се однесуваат на семејното насилство, утврдените пречки во однос на пристапот до правдата се однесуваат и на другите групи, како што се жените жртви на трговија со луѓе и сексуалните работнички.

Постои забрана за рекламирање на бесплатната правна помош. Според претставниците на Министерството за правда еден од недостатоците во однос на можноста за афирмирање на услугите, кои согласно со овој Закон можат да бидат обезбедени за ранливите групи, вклучително и за жените жртви на насилство, е забраната за рекламирање на бесплатната правна помош. Проблемот е дотолку поголем што реално постои потреба за промовирање на пристапот до бесплатната правна помош во јавноста, која не е доволно информирана за придобивките од овој Закон. Во вакви услови, само жените жртви на насилство што се обратиле во надлежните институции и граѓански организации можат да добијат информација за можноста за користење на бесплатна правна помош. Постои потреба за поголемо промовирање на бесплатната правна помош помеѓу јавноста и конкретно наведување на законските и судските постапки за кои се обезбедува правна помош. Поради овие причини неопходни се измени во Законот и укинување на забраната за рекламирање на услугите што се обезбедуваат согласно со Законот за бесплатна правна помош.

Има недостиг на технички и човечки капацитети за обезбедување на бесплатна правна помош. Иако Законот предвидува ангажирање на лица правници со положен правосуден испит за работа во подрачните одделенија, многу мал дел од одделенијата ја исполнуваат оваа законска обврска. Претставниците на подрачните одделенија укажаа на тоа дека немаат интернет во канцелариите и дека тоа им ја отежнува комуникацијата со другите институции.

Претесно е дефиниран делокруг на прашања опфатени со правната помош. Ова посебно се однесува на претходната правна помош, која е доста тесно дефинирана, како и на правната помош што треба да опфати повеќе области. Во оваа насока, претставниците на подрачните одделенија за правда сметаат дека треба да се прошири делокругот на претходната правна помош, односно таа да опфати давање на основен совет, како и подготовка на писмени поднесоци во определени управни постапки. Во контекст на насилството врз жените, потребно е да се прошири делокругот на претходната правна помош, која се обезбедува за жртвите од страна на здруженијата на граѓани, односно таа да опфати давање на основен совет, како и подготовка на писмени поднесоци во определени управни постапки. Во однос на семејното насилство, потребно е да се прошири делокругот на обезбедена правна помош во постапките за изрекување на привремена мерка за заштита од семејно насилство.

⁶⁵ Годишен извештај за примената на Законот за бесплатна правна помош за 2016 година, достапен на: <http://www.pravda.gov.mk/documents/tekst%20na%20izvestajot%20za%202016.pdf>

Рестриктивни се критериумите предвидени во Законот. Постои голема диспропорција помеѓу бројот на лица што имаат потреба од бесплатна правна помош и бројот на лица на кои им била одобрена бесплатната правна помош. Според сознанијата на претставниците на Министерството за правда, кои донесуваат одлука за одобрување на бесплатна правна помош, дури 80 % од подносителите на барање за остварување на правото на бесплатна правна помош не ги исполнуваат критериумите. Според нашите сознанија поголем е процентот на оние што имаат потреба од бесплатна правна помош, меѓутоа поради неисполнување на критериумите воопшто не аплицирале за ова право. Со ова сериозно се доведува во прашање основата цел поради која е донесен овој Закон, а тоа е овозможување на пристап до правда за ранливи и маргинализирани групи на граѓани.

Од страна на подрачните одделенија на Министерството за правда беше укажано дека постојните законски критериуми за остварување на бесплатна правна помош претставуваат пречка за остварување на ова право и од страна на жените што претрпеле семејно насилство. Користењето на социјална парична помош, поседувањето на сопствен имот, како и издавањето на потврда за статус на жртва на семејно насилство од страна на ЦСР се критериумите поради кои најчесто се одбиваат поднесените барања и се оневозможува ефективната правна помош за голем број жртви на семејно насилство.

Притоа, особено загрижувачки е тоа што во најнеповолна положба се наоѓаат жртвите на семејно насилство кои не се корисници на социјална парична помош, кои се невработени и се наоѓаат во лоша социоекономска состојба. Нивната исклученост од системот на социјална заштита, односно неможноста да остварат социјална парична помош е дополнително влошена со немањето на пристап до бесплатна правна помош. На ваков начин дополнително се маргинализира оваа група на жртви на семејно насилство, која се наоѓа во најнеповолна положба. Според подрачните одделенија на правда, строгите критериуми го оневозможуваат пристапот до правда за социјално исклучените и материјално необезбедените лица кои не се корисници на социјална парична помош. „Праксата покажува дека критериумите треба да бидат пофлексибилни за да можат поголем број граѓани што се обратиле за добивање правна помош да го остварат ова право. На пример, ако за одредено лице биде утврдено дека е невработено и дека нема приход по ниеден основ, тогаш сметам дека треба позитивно да му се одговори. Во овој пример лицето нема статус на корисник на социјална помош, но сепак има основа поради неговата материјална положба да биде корисник на бесплатна правна помош. Ова би требало да биде предмет на измени на Законот“ - изјава на вработен во подрачно одделение на Министерството за правда.

Поседувањето на имот или приходи од страна на жртвата е друг критериум кој негативно влијае врз можноста за користење на бесплатна правна помош во случаите на семејно насилство. Во одредени случаи и висината на семејната пензија е критериум поради кој се одбиени дел од барањата за обезбедување на бесплатна правна помош. Неопходно е да се ревидираат критериумите и да се овозможи пристап до правдата за социјално исклучените групи на граѓани кои се наоѓаат во најранлива положба.

Значајно е да се нагласи дека покрај општите критериуми утврдени во Законот, при поднесувањето на барање за остварување на бесплатна правна помош жените што претрпеле семејно насилство доставуваат и потврда од ЦСР или МВР во која е констатиран нивниот статус на жртва на семејно насилство. Овој посебен критериум е пречка за остварување на правото на

бесплатна правна помош за жртвите на семејно насилство кои претходно го немаат пријавено насилството во некоја институција. Во праксата, од страна на подрачните одделенија на Министерството за правда беше укажано дека постојат случаи кога жените што претрпеле семејно насилство се јавуваат за бесплатна правна помош, меѓутоа тие се приморани да ги одбиваат нивните барања поради тоа што претходно го немаат пријавено насилството во надлежните институции. Во оваа насока беа посочени примери кога жените прво се упатувале да го пријават насилството во ЦСР за да можат потоа да поднесат барање за бесплатна правна помош. Ваквиот критериум влијае особено негативно на можноста жената што претрпела семејно насилство сама да иницира законска судска постапка за нејзина заштита преку користење на бесплатна правна помош (без притоа да го има пријавено насилството во некоја друга институција).

Претставниците на подрачните одделенија на Министерството за правда укажаа на тоа дека е неопходно менување, односно укинување на дел од критериумите за остварување на правото на бесплатна правна помош, како и проширување на надлежноста за издавање на потврда од страна на другите институции што имаат законски мандат да постапуваат во случаи на семејно насилство.

Пречекорување на законски предвидените рокови за одлучување. Еден од факторите што ограничувачки влијае врз можноста за користење на бесплатна правна помош во граѓанските судски постапки за заштита од семејно насилство се долгите рокови за одлучување по поднесените барања за бесплатна правна помош. Претставниците на подрачните одделенија на Министерството за правда укажаа на тоа дека правните потреби на жените што претрпеле семејно насилство, кои се од итна природа, не можат да бидат задоволени навремено поради пречекорувањето на законски предвидените рокови за одлучување по поднесените барања. Не постои посебен законски рок или механизам предвиден со Законот за бесплатна правна помош што ќе ги земе предвид итните потреби на жените што претрпеле семејно насилство и кратките законски рокови предвидени во судските постапки за нивна заштита. По добивањето на барањето за бесплатна правна помош подрачните одделенија во рок, кој може да биде и подолг од седум дена, ги собираат потребните документи од другите релевантни институции, по што се доставуваат комплетирани барањата за понатамошно одлучување. Во просек, за одлучување во Министерството за правда по поднесено барање за остварување на бесплатна правна помош се чека повеќе од 30 дена. Тоа значи дека жените што претрпеле семејно насилство не се во можност да добијат бесплатна правна помош за иницирање на судски постапки од итна природа, како што се граѓанските судски постапки за изрекување на привремените мерки за заштита кои имаат законски рок од 7 дена за завршување на постапката.

Овој недостиг е дотолку поголем доколку се земе предвид дека жената што претрпела семејно насилство не може да смета на покривање на трошоците од страна на државата во оние ситуации кога заради своја итна заштита била присилена сама да иницира судска постапка уште пред одобрувањето на поднесеното барање за бесплатна правна помош. Во овие ситуации не постои можност за надоместување на трошоците по одобрувањето на бесплатната правна помош од страна на државата.

Еден од предлозите за подобрување на оваа состојба е воведување на измени и подобрувања на Законот со цел одлуката за добивање на бесплатна правна помош да се донесува на локално ниво и да се воведат пократки законски рокови за одлучување по поднесените барања за бесплатна правна помош.

Отсуствува систем за евалуација на одобрената бесплатна правна помош. Од страна на претставниците на Министерството за правда беше укажано дека по одобрувањето на бесплатната правна помош тие немаат сознанија за квалитетот на обезбедената услуга од страна на адвокатот. Особено загрижува податокот дека постои неефективна правна заштита дури и во случаите кога жртвите на семејно насилство го оствариле правото на бесплатна правна помош согласно со Законот. Имено, по одобрувањето на бесплатната правна помош, жените што претрпеле семејно насилство имаат право на застапување од страна на овластен адвокат, додека судските трошоци за иницирање на постапка пред надлежниот суд, како и трошоците за изведување на докази мора да ги сноси самата жртва. Во ситуација кога жртвите немаат финансиски средства за покривање на овие трошоци, тие се присилени да се повлечат од иницираните постапки за нивна заштита. Доказ за ова се и укажувањата на претставниците на Министерството за правда, кои имале забележано случаи каде што и во рок од три месеци од одобрувањето на правото, судска постапка не била иницирана.

Исто така, според кажувањата на претставниците на Министерството, голем број лица за кои била одобрена бесплатната правна помош не биле задоволни од работата на адвокатот. Притоа во ваквите ситуации од страна на Министерство за правда им бил назначуван друг адвокат за нивниот случај. Недостасуваат и извештаи и податоци за квалитетот на обезбедената бесплатна правна помош, односно услуги од страна на овластените адвокати.

И покрај декларативните заложби за обезбедување на бесплатна правна помош за оваа ранлива група на граѓани, недостигот што беше образложен претходно негативно влијае врз ефектите од обезбедената правна помош за жените жртви на насилство. Во оваа насока неопходни се сеопфатни измени и дополнувања на Законот и зголемување на алоцираните буџетски средства за обезбедување на бесплатна правна помош.

КОРИСТЕНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Декларација за елиминирање на насилството врз жените на Обединети Нации. Достапно на: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>
2. Конвенција за елиминирање на сите форми на дискриминација на жената на Обединети Нации. Достапно на: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CEDAW.aspx>
3. Конвенцијата за акција против трговијата со луѓе на Советот на Европа. Достапно на: http://nk.bitsia.com/sites/default/files/prikachyvanja/konvencija_na_sovetot_na_evropa_mkd.pdf
4. Due Diligence Framework: State Accountability Framework for eliminating Violence against Women 2016, Due Diligence Project, Достапно на: <http://www.duediligenceproject.org/ewExternalFiles/Due%20Diligence%20Framework%20Report%20final.pdf>
5. Supporting survivors The Economic Benefits of Providing Civil Legal Assistance to Survivors of Domestic Violence, Institute for Policy Integrity, New York University School of Law, 2015. Достапно на: <http://policyintegrity.org/documents/SupportingSurvivors.pdf>
6. Национална стратегија за заштита од семејно насилство 2008-2011. Достапно на: http://www.semejnonasilstvo.org.mk/Root/mak/default_mak.asp
7. Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015. Достапно на: http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/nasilstvo_strategija_mkd.pdf
8. Националната стратегија и Акциски план за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција за периодот 2013 - 2016 година. Достапно на: <http://nacionalnakomisija.gov.mk/mk/2013-2016/>
9. Стандардните оперативни процедури за постапување со жртвите на трговија со луѓе (СОП), Достапно на: <http://nacionalnakomisija.gov.mk/mk/%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B4%D0%BD%D0%B8-%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%B4%D1%83%D1%80%D0%B8/>
10. Стратегија за реформа на казнено право, Министерство за правда, 2007 година. Достапно на: http://www.pravda.gov.mk/documents/strategija_kazнено.pdf
11. Национална стратегија за ХИВ 2012-2016. Достапно на: http://www.esem.org.mk/pdf/Voved/Pravna%20i%20sudska%20zastita/Nacionalna%20pravna%20ramka/2016/STRATEGIJA_HIV_2012-2016.pdf
12. Заеднички протокол за постапување во случај на семејно насилство, http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/Protocol_MKD.pdf
13. Предлог протоколи за координирано постапување на надлежните институции (Министерство за труд и социјална политика, 2009; Министерство за внатрешни работи, 2008; Министерство за здравство 2008), Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените - ЕСЕ. Достапно на: http://www.semejnonasilstvo.org.mk/Root/mak/default_mak.asp
14. Министерство за внатрешни работи, достапно на: <http://www.mvr.gov.mk/analizistatistiki/site>
15. Министерство за труд и социјална политика, достапно на: <http://www.mtsp.gov.mk/>
16. Министерство за правда, достапно на: <http://www.pravda.gov.mk/>
17. Кривичен законик, член 122, Службен весник на РМ, бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015 и 97/2017.

18. Закон за кривична постапка, Службен весник на РМ, бр. 150/2010, 100/2012 и 142/2016
19. Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната, бр. Службен весник на РМ, бр. 199/2014, 30.12.2014 година.
20. Закон за семејство, Службен весник на РМ, бр. 80/1992, 9/1996, 38/2004, 33/2006, 84/2008, 67/2010, 156/2010, 39/2012, 44/2012, 38/2014, 115/2014, 104/2015 и 150/2015).
21. Закон за превенција, спречување и заштита од семејно насилство, Службен весник на РМ, бр. 138/14, 33/2015 и 150/2015.
22. Закон за прекршоци против јавниот ред и мир, Службен весник на Република Македонија, бр. 66/2007 152/2015.
23. Закон за правда за децата, Службен весник на Република Македонија, бр. 148.
24. Законот за заштита на сведоци, Службен весник на Република Македонија, бр. 38/05.
25. Закон за бесплатна правна помош, Службен весник на Република Македонија, бр. 161/2009, 185/2011 и 27/2014 и 104/2015
26. Закон за странци, Службен весник на РМ, бр. 35/2006, 60/2007, 117/2008, 92/2009, 156/2010, 158/2011,
27. Правилник за начинот на вршење на полициски работи, Службен весник на РМ, бр. 149/2007;
28. Правилник за начинот на проценка на ризикот по животот и телесниот интегритет на жртвата на семејно насилство и на ризикот од повторување на насилството, соодветно управување со ризикот, образецот на полицискиот извештај и на предлогот за изрекување на привремена мерка за заштита - отстранување на сторителот од домот и забрана за приближување до домот, Службен весник на РМ, бр. 28/2015;
29. Правилник за начинот на извршување на изречените привремени мерки за заштита на жртвата на семејно насилство и членовите на нејзиното семејство, Службен весник на РМ, бр. 28/2015;
30. Кодекс на полициска етика, Службен весник на РМ, бр. 72 од 11.6.2007
31. Кривична постапка и јавност, ОБСЕ, јануари 2014 година. Достапно на: <http://www.osce.org/mk/skopje/117927?download=true>.
32. Искуства и пројавени проблеми во примена на ЗКП, Материјали за обука на јавни обвинители, д-р Тодор Витларов, д-р Павлина Јанкуловска. Достапно на: <http://www.jpacademy.gov.mk/upload/materijali%202015/Raboten%20materijal%2021.05.pdf>
33. Обесштетување на жртвите на трговијата со луѓе во Република Македонија - ЕСЕ, Отворена Порта 2014. Достапно на: <http://www.lastrada.org.mk/mainarchive/%D0%9E%D0%B1%D0%B5%D1%81%D1%88%D1%82%D0%B5%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B6%D1%80%D1%82%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B5.pdf>
34. Борба за правата на сексуалните работници во Македонија: одговор на сексуалните работници и на граѓанските организации на полициската акција „Сузбивање на улична проституција“, Трајаноски Жарко и др., ХОПС - Опции за здрав живот, Скопје, 2015.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

364.63-027.553-055.2:340.13(497.7)(047)

ГЕЛЕВСКА, Марија

Анализа на законска рамка и институционален одговор кон насилството врз жените /
[автори Марија Гелевска, Стојан Мишев]. - Скопје : Здружение за еманципација, солидарност и
еднаквост на жените - ЕСЕ, 2018. - 64 стр. ; 26 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. [61]-62

ISBN 978-608-4643-08-1

1. Мишев, Стојан [автор]

а) Насилство врз жени - Правна рамка - Македонија - Извештаи

COBISS.MK-ID 105698314

ЗДРУЖЕНИЕ ЗА ЕМАНЦИПАЦИЈА,
СОЛИДАРНОСТ И ЕДНАКВОСТ НА ЖЕНИТЕ
www.esem.org.mk